

Висока школа струковних студија
за образовање васпитача
Нови Сад

Ефекти едукације васпитача о потенцијалној даровитости на препознавање потенцијалне даровитости код деце

Мастер рад

Ментор:

др Лада Маринковић

Кандидат:

Вјерослава Возар 79/20 М2

Нови Сад, 2023.

Садржај

УВОД.....	4
1. Теоријски део	5
1.1. Одређивање појма даровитости.....	5
1.2. Особине личности.....	7
1.3. Креативност.....	8
1.4. Високе способности.....	9
1.5. Даровитост и препознавање у Новим основама програма.....	10
1.6. Васпитач у Новим основама програма.....	11
2. Препознавање потенцијалне даровитости	12
2.1. Улога васпитача у препознавању и подстицању даровитости код деце.....	14
2.2. Грешке при препознавању даровитих.....	16
2.3. Потенцијално даровито дете у васпитној групи	18
2.4. Методе подстицања даровите деце	19
3. Какав васпитач треба даровитој деци	21
3.1. Шта урадити да би били бољи васпитач даровите деце?	23
3.2. Стварање одговарајућег програма у раду васпитне групе	24
3.3. Стручно усавршавање васпитача о даровитости предшколског детета	25
3.4. Стратегије у раду са потенцијално даровитом децом	26
3.5. Простор вртића.....	28
4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА.....	29
4.1. Проблем истраживања.....	29
4.2. Предмет истраживања	29
4.3. Циљ и значај истраживања	29
4.4. Хипотезе истраживања.....	30
4.5. Узорак	30
4.6. Истраживачки инструменти.....	30
4.7. Ток истраживања.....	31

5.	РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	32
5.1.	Анализа општих података о испитаницима	32
5.2.	Метод обраде података.....	34
6.	ДИСКУСИЈА	51
7.	ЗАКЉУЧАК	53
	ПРИЛОЗИ.....	54
	ЛИТЕРАТУРА	68

САЖЕТАК

Даровита деца припадају групи деце са посебним образовним потребама и тако се према њима треба и понашати. Они не морају имати тешкоћа у развоју, али им је потребан посебан приступ од стране родитеља, васпитача и осталих одраслих који их окружују. Васпитачи имају значајну улогу у препознавању и идентификацији потенцијалне даровитости код деце, те се од њих очекује да буду стручно оспособљени, а то подразумева да имају довољно знања о феномену даровитости, карактеристикама и потребама потенцијално даровите деце. Васпитач треба да буде узор, помоћ и подршка потенцијално даровитом детету у групи, јер оно има мноштво питања, интересовања и уме да тражи захтевније задатке од својих вршњака. Уколико даровито дете остане непримећено, можда и занемарено, оно неће постићи свој потенцијал и неће напредовати колико би могло. Зато је веома важно да садашњи али и будући васпитачи што пре науче да препознају потенцијално даровито дете у својој групи и да му понуде подршку. Циљ овог истраживања био је да испитамо колико су васпитачи упознати са вештинама препознавања и рада са даровитом децом и какав је ефекат едукације на лакше препознавање потенцијално даровите деце. У истраживању је коришћен упитник за прикупљање података о компетентности васпитача за препознавање потенцијално даровите деце. Додатно, креирана је едукативна радионица за део одабраног узорка васпитача који су учествовали у истраживању. Сви подаци су обрађивани на дескриптивном нивоу. Добијени резултати показују да већина васпитача није довољно едукована за рад са потенцијално даровитом децом и већина није никад похађала семинар на дату тему. Утврђено је да васпитачи који су учествовали у едукативној радионици много лакше и брже препознају карактеристике даровите деце, као и своју улогу у препознавању потенцијално даровите деце. Стога закључујемо да су ефекти едукације видљиви, али и да се васпитачи из групе који нису били укључени у едукацију слажу са васпитачима који јесу, и сматрају да је потребна додатна едукација, литература и сарадња са колегама. Долазимо до закључка да је потребно унапређивање знања и вештина васпитача о овој теми помоћу различитих стручних програма, семинара, едукативних радионица. Потребно је и осавремењивање наставних програма који образују васпитаче, како би се овој тематици посветила посебна пажња током основних и мастер студија.

Кључне речи: даровитост, професионални развој, значај раног препознавање потенцијалне даровитости, целоживотне компетенције васпитача

SUMMARY

Gifted children belong to the group of children with special educational needs and should be treated as such. They do not have to have difficulties in development, but they need a special approach from parents, educators and other adults who surround them. Educators have a significant role in recognizing and identifying potential giftedness in children, and they are expected to be professionally trained this implies that they have sufficient knowledge about the phenomenon of giftedness, the characteristics and needs of potentially gifted children. The teacher should be a role model, help and support the potentially gifted child in the group, because he has many questions, interests and knows how to ask for more demanding tasks than his peers. If a gifted child remains unnoticed, perhaps even neglected, he will not reach his potential and will not progress as much as he could. That is why it is very important that current and future educators learn to recognize a potentially gifted child in their group as soon as possible and offer him support. The aim of this research was to examine how familiar educators are with the skills of recognizing and working with gifted children and what the effect of education is on the easier recognition of potentially gifted children. In the research, a questionnaire was used to collect data on the competence of educators to recognize potentially gifted children. An educational workshop was created for part of the selected sample of teachers who participated in the research. All data were processed on a descriptive level. The obtained results show that most educators are not sufficiently educated to work with potentially gifted children and most have never attended a seminar on a given topic. It was found that educators who participated in the educational workshop recognize the characteristics of gifted children much more easily and quickly, as well as their role in recognizing potentially gifted children. Therefore, we conclude that the effects of education are visible, but also that educators from the experimental group agree with educators from the control group, believing that additional education, literature and cooperation with colleagues is needed. We come to the conclusion that it is necessary to improve the knowledge and skills of educators on this topic by means of various professional programs, seminars, educational workshops. It is also necessary to modernize the teaching programs that educate teachers, so that special attention is paid to this topic during basic and master's studies.

Key words: giftedness, professional development, importance of early recognition of potential giftedness, lifelong competence of educators

УВОД

Већина васпитно-образовних установа, не само код нас, већ и у окружењу, суочено је са проблемима који се односе на идентификацију и подстицање даровитости. Рано откривање и идентификовање даровитости на предшколском узрасту пружа шансу обезбеђивања права на пун развој природних потенцијала. Од васпитача, као носиоца васпитно-образовног процеса се очекује да буде упознат са појмом даровитости и карактеристикама потенцијално даровите деце, да их препозна и идентификује и омогући адекватан начин рада, као и да препозна и подржи њихове потребе.

Васпитачи често себе сматрају некомпетентнима за препознавање даровитости код деце због недостатка информација и због тога што у васпитно-образовном систему не постоје неки додатни програми за даровите, док је у друштву даровитост недовољно прихваћена. Још у иницијалном образовању су ретки студијски програми који у свом садржају имају предмете који код будућих васпитача треба да обезбеде да стекну компетенције за препознавање, идентификацију и рад са потенцијално даровитом децом. Осим тога, постоји потреба да се осмисле и други видови усавршавања након школовања, да се негује тимски рад у установи, као и већа укљученост стручне службе као помоћ васпитачима да осмисле адекватан рад са даровитом децом.

У раду ће бити приказани резултати добијени истраживањем на узорку 12 васпитача. Васпитачи су испитани упитником израђеним специјално за потребе овог истраживања. Циљ истраживања је био да се утврди какво је знање васпитача о потенцијалној даровитости и начинима његовог препознавања као и да се утврди какви су ефекти едукације о овим темама на препознавање потенцијално даровите деце у вртићу. Утврђивање феката едукације спроведено је креирањем едукативне радионице у којој је учествовало 6 васпитача.

1. Теоријски део

1.1. Одређивање појма даровитости

Даровитост је феномен, појава коју не можемо прецизно дефинисати. У литератури можемо пронаћи мноштво различитих приступа и дефиниција. Постоји око 140 различитих дефиниција појма даровитости (Cvetković Lay 2002). Знакови даровитости су многобројни, често се јављају у раном узрасту, а већином су показатељи великих интелектуалних

способности као што су лакоћа учења, памћења, смисла за хумор, специфичних способности (музичких, социјалних, психомоторичких, ликовних).

Дефиниције даровитости које су настале у другој половини прошлог века су биле усмерене на високо интелектуалне способности и њима се објашњавала даровитост и високо школско постигнуће (Ђорђевић, 1999:584). Почетак научног истраживања даровитости везује се за енглеског биолога Галтона (Galton), који се, ослањајући се на Дарвинова (Darwin) истраживања, почео бавити индивидуалним разликама, користећи се притом статистичким методама. Галтонова теорија даровитости била је усмерена на проучавање наслеђивања интелигенције (Корен, 1989:17). Галтонова концепција тврди да се даровитост јавља и развија подстакнута инутра, ван домашаја спољашњих утицаја, рефлектује искуство веома малог веома малог броја оних које бисмо могли означити као даровите (Алтарас, 1975:14). Амерички психолог Терман (Luis Terman) је први почео да се бави истраживањем даровитости. Он је 1921.године покренуо истраживање у којем је било укључено 1500 деце узраста од 10 – 12 година. Користио је Станфорд Бинеов (Stanford-Binet) тест за мерење интелигенције деце која су учествовала у поменутом истраживању. Овим тестом су се процењивале вербалне, логичке, математичке и просторне способности. Просечна интелигенција која се добија коришћењем овог теста је између 90 и 109 бодова, а Терманови испитаници су варирали од 135 до 196 с просеком око 150 бодова (Њузак, 2006. према Максић, 1993.) Терман одређује даровитост као високу натпросечну интелигенцију. Од тог времена интелигенција постаје кључни (понекад чак је једини) или један од кључних елемената у свим одређењима даровитости (Максић, 1993:11).

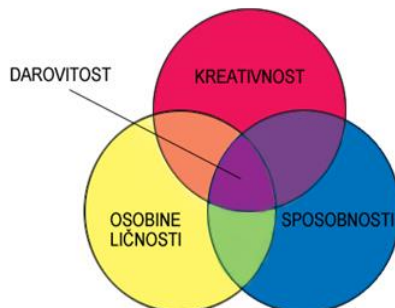
Према Гарднеру (Gardner, H) постоје седам врста интелигенција – логичко математичка, визуелно специјална, телесно кинетичка, музичка, лингвистичка, интерперсонална и интраперсонална. Према Гарднеру интелигенција није јединствена, већ је збир карактеристика и способности. Интелигенција се развија и може се побољшати учењем. Гарднерова теорија нас упозорава да појединац и поред високих општих интелектуалних способности (Gardner, 1983) у различитим врстама задатака неће постићи подједнако добре резултате. То зависи од тога какве су му какве су му специфичне способности, а не једна општа способност.

Стернбергова (Sternberg, 1986) тријархијска теорија се слаже са Гарднеровом теоријом у погледу да су традиционални концепти интелигенције преуски. Према Стернбергу интелигенција се састоји од три облика, а то су: креативна, аналитичка и

практична интелигенција. Ови делови су део јединственог, међусобног система. Аналитичка интелигенција укључује разумевање, процењивање, одлучивање и упоређивање. Креативна интелигенција укључује способност обликовања нових идеја, док практична укључује способност прилагођавања, избора и обликовања околине (Корен, 1989:23).

Савремене дефиниције су комплексније и даровитост описују као склоп особина које омогућавају особи постизање надпросечних резултата у једној или више области људске делатности, а порекло даровитости објашњавају специфичном интеракцијом наслеђених потенцијала и стимулације из социјалне средине. Данас преовладава тродимензионални концепт даровитости Рензули (Renzulli, 1985.) по којој је даровитост склоп три фактора: способности, креативности и особина личности (Skot, 1992). Уколико постоји преклапање само високих способности и мотивације а недостаје креативни елемент продукти такве особе неће бити нови и оригинални. Ако постоје високе способности и креативност, а недостаје мотивација, такав даровити неће испољити своје потенцијале ни на који начин.

Слика 1. Извор: Маринцел, 2013: Тропрстенаста дефиниција даровитости (према Renzulli & Reis, 1985).

1.2 Особине личности

Уочено је да само високоразвијене способности нису једино што је довољно да би се даровитост исказала. Истраживачи су приметили да даровити појединци имају и неке специфичне особине личности које су уврстили у основне компоненте даровитости. Те особине најбоље је систематизовала Ћудина Obradović (1990). Она највећи значај придаје специфичној мотивацији за рад коју показују даровити појединци, а исказују их њиховим специфичним интересовањима, експлицитној усмерености према циљу активности која је предмет њиховог интересовања као и изузетном радном енергијом. Такву децу је лако

препознати по томе што рано исказују специфична интересовања за неко подручје, фасцинираност неким проблемом и његовим решавањем, показују велико интересовање и неисцрпну знатижељу. Такође, врло су усмерени циљу док раде на задатку који је предмет њиховог интересовања. Раде упорно и предано, концентрисано са јасном жељом за успехом. Наставиће да ради и у неповољним условима, а када их неко покуша прекинути, љуте се. Даровита деца исказују велику радну енергију. Већ у раном узрасту сатима могу радити на проблему који их занима без знакова умора. "Опште су особине личности даровите деце: позитивна слика о себи, самопоштовање, самопоуздање, постављање високих циљева, одсутност страха од критике, осећај сопствене вредности и постављање високих стандарда сопственог рада, као и већа независност у раду која се исказује кроз аутономију, доминантност и индивидуализам, самоусмереност, некомформизам, иницијативност, спремност на ризик." (Cvetković Lay i Sekulić Majures, 2008:24, према Čudina Obradović, 1990). Поставља се питање шта радити када препознамо да имамо потенцијално даровито дете, да ли га издвојити и сместити у посебну групу или радити са њим у постојећој групи. Такође се поставља и питање које су карактеристике даровите деце.

1.2. Креативност

Креативност се почела посматрати као једна од битних компоненти даровитости, због сазнања о томе да од даровитих појединаца памтимо оне који су имали оригиналне идеје. Показатељем даровитости сматрају се постигнућа која нису само значајно изнад просека, него представљају креативан допринос подручју у којем су се јавила (Cvetković Lay i Sekulić Majures, 2008).

Креативност се најчешће препознаје по стваралачким активностима, оригиналности и флуентности у мишљењу. Ауторка Маринковић, (2020:17) наводи да се креативност препознаје кроз три карактеристичне одлике:

1. Флуентност (велики број различитих решења, идеја),
2. Флексибилност (способност да се комбинује постојеће знање),
3. Оригиналност идеја (резултат процеса мишљења је значајно другачији и необичнији од већине који су у стању да продукују остали појединци и показују се као функционалним у односу на припадајући контекст).

Развој креативности започиње у најранијем узрасту. Према Говану (Gowan, 1972. према Ћудина-Обрадовић 1990), родитељи и васпитачи треба да код деце развију машту на узрасту од 4 до 6 година, док је на узрасту после 10 година потребно спречити опадање креативности. Децу треба подстаћи да самостално истражују, експериментишу, да траже одговоре у комуникацији са одраслима и да на тај начин развијају дивергентно мишљење. Оно на шта треба обратити пажњу је да поред дивергентног мишљења, код деце упоредо развијамо и конвергентно мишљење.

Да ли ћемо препознати и даље подстицати креативност код деце у великој мери зависи од самог посматрача. Може се догодити да многи креативни појединци не буду препознати током свог одрастања, па то доводи до тога да се потенцијал не може даље развијати, односно не планира се подршка у складу са дететовим потребама (Маринковић, 2020:18).

1.3. Високе способности

Даровитост се дефинише и као остваривање изузетно високих постигнућа у поређењу са другима који су истог узраста или имају исто искуство. Она означава поседовање изванредних вештина и способности као што су креативност, интелектуалне способности и /или одговорност у вези са задацима (Birigili & Calik, 2013:67).

Даровитост укључује и посвећеност задатку, упорност, радозналост, иницијативност, независност и лидерство, што се испољава у односима са другима и трајању пажње током активности. Даровита деца се могу препознати по томе што имају изражене способности брзог и лаког учења које могу бити интелектуалне, практичне, социјалне, уметничке, спортске што указује на то да се даровитост везује увек за одређену област (математика, говор, уметност, друштвене науке).

Особине даровитих могу се огледати у:

- Опште интелектуалне способности : висок степен интелигенције, богатство речника, брзо и тачно запажање, добро памћење, лако учење итд.
- Стваралачке (продуктивне) способности: способности дивергентног мишљења, оригиналност и флексибилност, маштовитост, отвореност према новим искуствима, оригиналност идеја итд.
- Специфичне школске способности: добра меморија, врло развијена способност схватања, техника брзог усвајања знања, итд.
- Способност вођења и руковођења: социјалне и друге способности, спремност за прихватање одговорности, висока очекивања од себе и других, изражен смисао за организацију и сарадњу итд.
- Уметничке способности: способност имагинације и опажања, добра оторна координација, флексибилност, склоност ка музици, глуми, плесу, литератури, ликовној уметности.
- Психомоторне способности: прецизност покрета, добра моторна координација, висок ниво телесне енергије итд. (Gallagher, 1976 prema Koren 1989:16).

1.4. Даровитост и препознавање даровитости у Новим основама програма

У Новим основама програма предшколског васпитања и образовања „Годинама узлета“ (2019) може се видети да се у креирању васпитно-образовне праксе, као полазна основа, свако дете управо као компетентно и богато потенцијалима. Компетенције детета развијају се у подстицајном и подржавајућем окружењу одраслих и вршњака. И управо да би дете могло да испољи своје потенцијале оно мора имати адекватну негу и подржавајућу средину. Претпоставка је да се адекватност одређује на основу процене и посматрања сваког детета и његових индивидуалних карактеристика, капацитета и потреба. Дете се посматра као богато потенцијалима и својим јединственим могућностима. (Нове основе програма 2019:13). Дете се сагледава као јединствено и целовито биће, посвећено учењу, креативно и као биће игре. Дете реагује целим својим бићем, његов интелектуални, емоционални и сензомоторни, социјални и говорни развој је узајамно условљен и испреплетен. Дете учи интегрисано: његово физичко, емоционално, социјално, језичко, чулно, когнитивно учење, узајамно је повезано и одвија се симултано. Дете има креативни потенцијал да изрази себе и своје разумевање света на много различитих начина и да на креативан начин повезује различите димензије свог искуства и прерађује своје идеје и доживљаје. Дете учи у ситуацијама и активностима које се заснивају на игровном обрасцу добровољности, иницијативи, динамичности, преговарању, посвећености, отворености, преиспитивању (Нове основе програма 2019:13-14).

У Новим основама програма дете учи сопственим чињењем и учешћем у заједничким активностима са вршњацима и одраслима односно делањем. У вртићу, делање детета обухвата игру, активно учешће у животно-практичним ситуацијама и ситуацијама планираног учења (Нове основе програма 2019:26). Дете у игри гради идентитет и односе: договара се и усклађује са другима, преговара истражује, самостално одлучује и прави изборе испробава различите улоге, гради, преиспитује и прихвата правила. Такође истражује и реконструише значење: прерађује догађаје, посматра и имитира друге у игри, развија нове стратегије решавања проблема (Нове основе програма 2019:26).

Дете у животно-практичним ситуацијама гради односе- учествује у одлучивању и доношењу правила у групи, доприноси кохезији групе, такође учи и практикује- развија

самосталност, сигурност и спретност у рутинама, развија одговорност и брине о себи и својој околини. Дете развија симболичко изражавање, користи симболе других култура; учи и радује се- ужива у хумору и комуникацији са децом и одраслим, опушта се и одмара (Нове основе програма 2019:28).

Планиране ситуације учења ситуације у које се улази са намером да се нешто истражи, сазна, искуси, открије или представи. Оне су увек смислене за децу и смислено су повезане са темом/пројектом. Дете у планираним ситуацијама учења гради односе, истражује различита својства предмета, развија симболичко изражавање, гради идентитет и ужива и радује се (Нове основе програма 2019:29-30).

У Новим основама програма се не говори издвојено о даровитом детету и његовим образовним потребама, већ се свако дете посматра као богато потенцијалима. Наглашава се потреба за индивидуалним приступом у образовању и подршци развоја.

1.5. Васпитач у Новим основама програма

Васпитач је стално суочен са новим питањима и изазовима које треба да решава у складу са уверењима, знањима и умењима, кроз рефлексивно преиспитивање теорије и праксе у односу на дати контекст. Из тога следи сва сложеност и особеност професије васпитача и пресудна важност њене улоге.

Васпитач у планираним ситуацијама учења није усмерен на давање готових знања, једнообразних решења и тачних одговора, него подржава процес учења у коме деца развијају стратегије истраживања и разумевања себе и света и уче како да уче (Нове основе програма, 2019:30).

Дефинисање стандарда компетенција васпитача заснива се на принципима предшколског васпитања и образовања који су дати у Закону о предшколском васпитању и образовању. У Закону се наглашава да је компетентан васпитач професионалан у свом раду, његова компетентност се заснива на креативној примени и преиспитивању стручних знања, умења и вредности, као и да је развијање компетентности процес за који није одговоран само васпитач, већ захтева систематски приступ којим се такав процес подржава.

Компетентност васпитача је у овом документу одређена кроз три подручја:

- Непосредан рад са децом
- Развијање сарадње и заједнице учења и
- Развијање професионалне праксе.

Васпитач у непосредном раду са децом :

- усмерен на добробит детета и даје подршку његовим могућностима у вртићу;
- целовито сагледава повезаност процеса бриге, неге, васпитања и образовања, дакле посматра и слуша децу како би уочио и разумео развојне потребе, интересовања и могућности деце
- уважава различитости и посвећен је инклузивном приступу образовању
- омогућава детету активно учешће и подстиче га на даље учење
- развија програм који је усмерен на кључне компетенције за целоживотно учење
- пружа персонализовану и индивидуалну подршку учењу деци која имају потребу за додатном подршком

Развијање професионалне праксе:

- свој рад заснива на савременим теоријама развоја и учења,
- развија инклузивну праксу која олакшава учешће и учење деце и укључивање породице,
- усмерен је на целоживотно учење деце, породице и васпитача,
- развија осетљивост на дискриминацију и неправду и начинне њиховог превазилажења
- континуирана едукација и хоризонтална размена са колегама/колегиницама и стручном службом.

2. Препознавање потенцијалне даровитости

Препознавање и подстицање даровитог потенцијала деце, почев од раног узраста, представља важан сегмент инклузивног образовања. У раном детињству сва деца су окренута ка откривању и истраживању света око себе, радознала и веома често слободна у изражавању и тражењу одговора. Из тог разлога може се говорити да су сва деца потенцијално креативна и даровита. Сва деца имају право на подстицајно образовање које ће им помоћи да остваре свој пуни потенцијал. Како би се даровита деца лакше идентификовала потребно је познавати карактеристике и особине такве деце. Наравно, поједина деца показује изузетне потенцијале у оквиру једног подручја даровитости, док ће друга показати потенцијале два или више подручја даровитости. Свако подручје заснива се на доминантним карактеристикама које даровите издвајају од остале деце.

Даровитост треба посматрати као развојни феномен, који је променљивог карактера, који није статичан и који ће успети да се развије кад се створе услови за његов развој. Дијагностика даровитости на раном предшколском узрасту сама по себи није лак задатак, а додатно је потешкоћа када се ради о потенцијалима нечега што је заправо нејасно дефинисано. Иако постоје различите листе које служе бележењу онога што одступа од типичног за одређени узраст, питање квалитета те способности као потенцијалне даровитости или креативности није једноставан задатак, нарочито ако се ради о потенцијалима који не прате опипљиви и видљиви продукт (Маринковић, 2020:14). Препознавање подразумева спонтано опажање, регистровање и описивање способности и карактеристика, праћење игре детета, праћење његових интересовања и интеракција са социјалном средином свакодневно. Препознавање претходи идентификацији и најчешће је прво примете родитељи јер имају могућност да континуирано прате и посматрају манифестације понашања деце у различитим ситуацијама и активностима у току дечјег развоја, а затим и васпитачи посматрајући спонтано дететово понашање. Поступак идентификације даровите деце има две фазе: откривање даровитих и утврђивање врсте даровитости. Корен 1989.: 22 наводи разлику између откривања и утврђивања врсте даровитости. Појмовно, открити значи утврдити његов идентитет, то јест утврдити скуп особина које поседује, врсту и степен његове даровитости. У процесу откривања више учествују васпитачи и учитељи, а у процес идентификације се укључују и педагози,

психолози и други чланови стручног тима у васпитно-образовним институцијама. Корен инсистира да се са идентификацијом започне у предшколском узрасту и континуирано настави у нижим разредима образовања, с тим да би прва темељнија идентификација требала да уследи приликом преласка ученика из разредне на предметну наставу (Корен, 1989:31).

У раном узрасту, деца углавном имају потенцијалну даровитост коју још не исказују као продуктивну. Готово свако дете предшколског узраста треба третирати као потенцијално даровито дете и осигурати му васпитање и образовање који ће максимално подстицати развој његових потенцијала. Основу потенцијалне даровитости чини низ наслеђених предиспозиција које омогућавају да се неке способности појединца развију више и боље него код већине других. Да ли ће се оне развити или не зависи од бројних чинилаца којима ће дете бити изложено и које ће обликовати његово специфично искуство и његову личност. Тај простор између потенцијалне и продуктивне даровитости огroman је простор васпитних утицаја и од њих у великој мери зависи који ће и колики део потенцијала бити исказан кроз постигнућа које одређује даровитост појединца (Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008.:16).

У пракси се препознаје тзв. продуктивна даровитост, односно даровитост која се исказује кроз продукте у ранијем, бржем, бољем, вишем, успешнијем, дакле надпросечном постигнућу. Да би се неке способности појединца развиле, он мора имати одређени потенцијал који то омогућује, то је тзв. потенцијална даровитост. Основу потенцијалне даровитости чини низ наслеђених предиспозиција које омогућавају да се неке способности развију више и боље него код већине других, тј. да се развијају „значајније изнад просечно“. Хоће ли се то догодити или не, зависи од многих чинилаца околине у којој дете одраста (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 2008.).

Подржавајући тропрстенasti модел у процесу идентификације даровитости Максићева (Максић, 1998:48) шире објашњава три фазе: откривање, испитивање и утврђивање даровитости. Откривање подразумева уочавање знакова даровитости. Примарну улогу у откривању даровитости имају родитељи, јер су они у прилици да опажају извесне реакције детета које се могу идентификовати већ у првој години живота. Касније би та запажања родитељи требали да поделе са васпитачима, како би они усмерили пажњу на то дете и уверили се да ли се оно по свом мишљењу, интересовањима,

темпереманту и понашању значајно разликује од својих вршњака. У овој фази родитељи, васпитачи и учитељи треба независно да опажају, прате и да евидентирају понашање детета у различитим наставним и ваннаставним активностима. Такође је пожељно да се повремено састају и размењују сопствене процене, мишљења и ставове.

Друга фаза је испитивање даровитости која обухвата поступке процењивања и тестирања способности, особина, знања и објективних постигнућа детета. За објективно и поуздано испитивање даровитих потребно је ангажовати експерте који врше испитивање у овој области. На основу сумираних резултата следи издвајање потенцијално даровитих појединаца.

Трећа фаза у процесу идентификације се своди на утврђивање даровитости. Интердисциплинарно формиран тим, после дуготрајног праћења, добијених резултата на тестовима, скалама процене, чек листама и другим поузданим инструментима из групе потенцијално даровитих издвајају даровиту децу. Затим следи добро планиран, стручан и систематичан рад са децом.

2.1. Улога васпитача у препознавању и подстицању даровитости код деце

Предшколска установа као васпитно-образовна институција заузима значајно место у животу сваког детета. Задатак васпитача је да обезбеди средину која подржава да се свако дете изрази на себи својствен начин, да се подстакне код детета истраживачки дух, радозналост кроз активно учешће детета. Веома важна дидактичка поставка на коју се ослањају Нове основе програма („Године узлета“2018), јесте да је начин на који деца уче важнија од тога како васпитач поучава. С обзиром да се у васпитном процесу креће од интересовања, способности, активности и креативности детета, самим тим се мења и улога васпитача. Васпитач сада треба да омогући да свако дете оствари своје потенцијале, креирајући услове који ће томе допринети, кроз обезбеђивање ситуација и услова кроз која деца уче из властитог искуства, помоћу решавања проблема и кроз критичко, аналитичко и креативно реаговање. Васпитач, такође, има веома важну улогу да што пре у својој васпитној групи препозна даровито дете, и то како оно које већ исказује даровитост, тако и оно које има потенцијале за развој даровитости (Cvetković Lay и Sekulić Majurec, 2008:77).

Најпоузданији метод препознавања даровитих представља посматрање деце, праћење њиховог понашања у различитим активностима и играма, а затим подстицање у различитим областима. Васпитачи могу препознати даровитост код детета, уколико:

- Брзо учи и добро памти,
- Показује необичну интелектуалну радозналост
- Делује независно,
- Зна да пренесе идеју, чак и невербално,
- Показује способност иницијативе (Ђорђевић, 1979:59).

Васпитач је један од првих стручњака који је у сталном контакту са дететом и може пружити значајне информације родитељима о карактеристикама детета у новој социјалној средини и бити подршка развоју учених потенцијала. Осим сензитивности васпитача, која треба да буде утемељена на знању о развоју, карактеристикама и потребама даровитих, васпитачима су значајне и технике и инструменти којима ће препознати потенцијалну даровитост, како би организовали сваку даљу подршку. Постоје чек листе, спискови особина даровите деце, скале за процену даровитости и у већини су намењене деци школског узраста. Што пре препознамо даровитост код детета то пре можемо почети са индивидуалнијим процесом васпитања и образовања.

Међутим, приликом препознавања даровитости код деце у предшколским установама, може доћи и до следећих проблема:

- Неки васпитачи идентификују као даровиту децу само ону децу која постижу пуно, редовно решавају постављене задатке и раде оно што се од њих очекује,
- Често влада мишљење да ће даровита деца успети сама и да им посебни програми нису потребни,
- Поједини васпитачи очекују да дете буде даровито у свему или да се понаша као одрастао човек. (Надић, 2000: 13).

Тешкоће препознавања потенцијално даровитих можемо наћи у чињеници да васпитачи често нису адекватно едуковани о феноменима даровитости и креативности нити да родитељима пруже информације и савета како да препозна та напредна интересовања код свог детета даље унапређују. Сарадња између институција је неразвијена и неусклађена (предшколске установе-школе). Истраживања о броју препознате даровите и креативне деце код нас су слабо заступљена. Додатно, инструменти који се користе у препознавању даровите деце су углавном окренути препознавању

продуктивне, исказане даровитости, нису прилагођени деци предшколског узраста и у недовољној мери препознају потенцијалну креативност.

Приликом препознавања деце изузетних способности васпитачи примењују разнолике методе процене. Неке од њих су објективне, тј. дозвољавају утврђивање изузетности у неком домену спрам одговарајућих норми и независно од карактеристика процењивача. Ту убрајамо следеће методе: тестови интелектуалних способности, стандардизовани тестови знања/постигнућа или успеси на такмичењима, као и тестови креативности или дивергентног мишљења (Алтарас, 2016:50).

Поред објективних података о нивоу способности и знања, препознавање даровитих узима у обзир и субјективне процене о томе ко су деца изузетних способности. Веома важну улогу у препознавању потенцијално даровите деце имају родитељи, поготово на ранијим узрастима, јер они представљају важан извор података о сазнајном развоју и активностима детета пре и ван вртића/школе (Алтарас, 2016:54).

У субјективне методе препознавања потенцијално даровитих користе се следеће методе: процене васпитача/учитеља/наставника, родитеља и самих ученика. Ове методе су засноване на уочавању индикатора изузетне способности у уобичајним, свакодневним околностима и током дужег временског периода (Алтарас, 2016:51).

Ауторка Алтарас наводи да су васпитачи, учитељи и наставници успешни у препознавању даровите деце када имају а) списак карактеристика које треба посматрати (тј, чек листу или неки други образаца процену), б) довољно времена да посматрају и упознају децу, в) извесну обуку у препознавању даровитости.

1.6. Грешке при препознавању даровитих

Према *Cvetković Lay* и *Sekulić Majures* (2008) мања је штета укључити неко недаровито дете у програм за даровите него да неко даровито дете не буде у њега укључено, односно да остане непознато и без подстицаја. У првом случају даровито дете би неоправдано било искључено из програма додатне подршке, а у другом случају би у програм подршке било укључено дете које није у стању да прати захтеве програма. До грешке у препознавању такве деце најчешће долази због незнања, подцењивања неког знања или вештине, неке понашајне карактеристике детета којој се не придаје значај или се има нека предрасуда. Пропусти могу бити учињени и због недовољног знања о томе шта је то уопште даровито и креативно понашање. Да не би долазило до оваквих грешака,

препурука је да се идентификација посматра као процес, где ће се даровитост тестирати на више начина, у дужем временском периоду, уз партиципацију свих релевантних актера који треба да буду укључени у процес: родитеља, васпитача, педагога, психолога и других. Још један од начина који могу обезбедити да се поменуте грешке сведу на најмању могућу меру је употреба одређених знакова даровитости на раном узрасту. На листи коју предлаже Торанс (према: Чудина-Обрадовић, 1990) као карактеристике предшколске даровитости могу се издвојити: радозналост, богат речник, добро памћење, смисленија питања, коришћење раније стеченог знања у новим ситуацијама и слично.

Покушај да се укаже на групе грешака које су честе дају ауторке Svetković Lay и Sekulić Majurec (1998).

	често прецењене карактеристике	често подцењене карактеристике
породични статус	деца из породица високог социоекономског и/или образовног статуса деца родитеља са високим амбицијама	деца из породица ниског социоекономског и/или образовног статуса деца родитеља скромнијих или ниских амбиција
понашање детета	послушно дете популарно дете дете са високом мотивацијом за рад	деца лошег понашања стидљиво и повучено дете дете са ниском мотивацијом за рад
дететово знање	дете са већим општим	дете скромнијег фонда

	знањем	општег знања
	дете које има развијен, течан говор и богат речник	дете које има сиромашнији речник
	деца која рано читају	дете које не показује склоност и интересовање за читање
физички изглед и развој детета	деца развијенијег физичког изгледа (напредна у физичком развоју)	физички мање развијено дете
	лепша и привлачнија деца	дете које је физички мање привлачно
		дете са инвалидитетом или развојном сметњом

Табела 1. Грешке у препознавању даровитих (Извор: Cvetković Lay, Sekulić Maјures,(1998) према Маринковић, 2020:22).

Свему наведеном треба додати и грешке које су резултат родних стереотипа, у корист дечака или девојчица, у зависности од очекиваних и социално конструисаних представа о погодним занимањима, вештинама, понашањима, која су примерена одређеном полу (Маринковић , 2020:22).

1.7. Потенцијално даровито дете у васпитној групи

Даровита деца припадају групи деце са посебним образовним потребама и тако се треба односити према њима. Она немају тешкоће у развоју, али свеједно требају посебан приступ од стране родитеља, васпитача и осталих особа које га окружују. Даровито дете

развија се напредније од својих вршњака, карактеристично да су заинтересовани за питања о својој околини, темама које нису карактеристичне за узраст.

Што се тиче посебних образовних потреба у предшколској установи, даровитом детету је најпотребније контактирање са вршњацима, потреба за радом у обогаћеном простору, потреба за самосталношћу у учењу и савладавању изазова и потреба за широким програмом који подстиче целокупни дететов развој. Потреба за контактирањем са вршњацима јавља се код све деце, па тако и код даровите деце. Треба разумети да, иако показују изузетне способности, потенцијално даровита деца желе да припадају групи и да буду прихваћени од стране вршњака. Исто тако, осигуравање контакта са интелектуално равноправном децом је важно јер утиче на дететов напредак, а у исто време се не осећа „чудно“ и „другачије“. Даровиту децу зато треба укључивати у разне програме попут музичких и ликовних радионица, дечије хорове. Важност материјала и простора који ова деца користе је велика јер требају деци да пруже могућност истраживања, манипулисања и подизање својих способности на већи ниво. Даровита деца су способна да самостално истражују, експериментишу и истражују и да притом траже информације које су им потребне и тако богате своје знање и искуство. Стручњаци који се баве даровитима кажу да им треба давати тешке, али решиве задатке и то оне са више могућих решења. Треба им допустити да сами реше проблем и преузму ризик и одговорност за свој избор (Cvetković - Lay, Sekulić Majures, 2008.).

1.8. Методе подстицања даровите деце

Предшколски програм је отворен, флексибилан и развојно оријентисан, па су могућности за подстицање способности све деце, па и даровите, велике и разноврсне. Врсте активности које се посебно препоручују у раду са даровитом децом су оне које подстичу активно учење, виши ниво мисаоних процеса и креативног мишљења, као нпр. експерименти, едукативне игре на рачунару, креативне игрице за решавање проблема, мозгалице, квизови и разне логичко-комбинаторне игре (Cvetković Lay, 2002 (a)).

Основна начела за рад с даровитом децом предшколског узраста су индивидуализација и диференцијација. То значи да детету треба пружити индивидуални и диференцирани приступ, односно осигурати му оно што најбоље одговара његовом степену развоја, специфичним потребама и интересовањима, потенцијалима и

способностима. Важно је имати на уму да не смемо допустити да даровито дете "манипулише" нама на начин да нас наведе да му појаснимо само оно што га занима, већ му требамо омогућити и да усваја општа знања примерена његовом узрасту. Истраживања показују да подстичући децу да раде на темама које их занимају можемо значајно проширити њихово знање, чак више него поучавањем. Зато је и битно понудити им што различитије активности и помоћи им да одаберу најприкладније. Такође је битно омогућити детету активности кроз које ће учити оно што га занима и то на начин који у највише одговара.

Што се самих активности тиче, требало би организирати захтевније активности, у смислу апстрактног и логичког мишљења, постављати детету отворена питања, омогућити му кориштење што разноврснијег материјала, осигурати довољно времена за одређену активност (и притом не форсирати обављање неке друге активности), подстицати дете на разумевање свог и туђег понашања и осећаја, омогућити му повремено вођење активности, охрабривати дететово креативно мишљење. Све су то одличја активности које васпитач треба пружити сваком детету у групи, а прилагодити их даровитом детету. Притом треба избегавати крутост у раду, односно треба се трудити бити флексибилан и треба избегавати децу поучавати ономе што они већ знају. Васпитач треба да прати развој деце у својој групи, и да отприлике зна колико ко може да разуме и колико је упознат са неком темом. На пример, даровито дете које зна да пише и чита, не би морало пролазити "штреберско" испуњавање разноразних вежби писања, повлачења линија и препознавања слова. То ће једино резултирати тиме да ће детету врло брзо постати досадно. Велика важност лежи и у балансу. Даровитом детету треба понудити што више материјала и активности на избор, међутим притом треба пазити да му не допустимо да се укључи у више активности него што може успешно решити, јер би то могло довести до неуспеха и осећаја мање вредности. Ову грешку најчешће чине родитељи који удовољавају детету које има мноштво интересовања истовремено. На тај начин преоптерећују дете, често и мењају активности којима се дете бави, а не разумеју да то само одмаже детету. Једна од најважнијих ствари коју требају запамтити и васпитачи и родитељи је то да је дете само дете и у предшколском узрасту му је најважнији задатак да живи и понаша се као дете. Да, треба га подстицати и пружати му оно што га интересује, али у одређеним границама (Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008).

2. Какав васпитач треба даровитој деци

Стручњаци који раде с даровитом децом морају се прилагодити развоју тог детета. У школама су то учитељи, а у предшколским установама васпитачи. Важно је да васпитач буде даровитом детету истовремено ауторитет, подршка, пријатељ, извор забаве, извор информација и све остало што детету може затребати. Међутим, васпитач уз све то мора држати контролу над својом групом. Како би то било могуће, мора прилагодити своје деловање унутар групе свој деци, па тако и оној с посебним потребама (с тешкоћама и без њих).

Прво, васпитач не треба бити информисан о свему. Сва деца, поготово даровита, неретко знају више о теми која их занима од васпитача. Ако такво дете упорно испитује васпитача који не зна што би му одговорио, треба се сетити да није срамота не знати нешто. Васпитач тада треба рећи да тренутно не зна одговор на то питање, али да заједно могућа покушају да нађу одговор. Из тога се може развити цела активност везана управо уз то што је средиште интересовања тог детета, а чији циљ и резултат може бити одговор на неко конкретно питање или проширивање општег знања о тој теми. Укратко, васпитач мора помоћи детету да дође до знања за којим жуди, али га истовремено не мора и сам поседовати. Такође, васпитач треба детету да буде помагач, али не да уместо њега решавава проблем. Даровито дете често може поставити васпитачу задатак на начин да га на крају већински он и реши, али васпитач треба да примети тако нешто и припази да дете не направи од њега свог сопственог помоћника. Ако дете постави неки нереални циљ, не треба радити уместо њега, већ га треба пустити да покуша да оствари то што је наумио. Наравно, притом нас дете може и изненадити – даровита деца често успеју да изврше задатке за које васпитач сматра да не би успели. У случају да дете не успе, последње што би требало је исмевати га или омаловажавати. Успех је саставни део рецепта "покушај-погрешка", дакле како би у нечему успели, понекад требамо и погрешити. Дететово самопоуздање је нарушено сваким неуспехом, зато је врло важно да васпитач буде тај који ће указати на то да је неуспех у реду. Када се даровито дете упути у компликованију активност, васпитач га не би требао поредити са другом децом, поготово ако ће осталу децу ословљавати као "мање успешне" или "лошије" од тог специфичног детета. Осим што то може штетно деловати на прихваћање даровитог детета међу вршњацима, такође може пореметити самопоуздање неке друге деце. Сва деца имају потребу да одрасли ауторитет

примети њихов труд, тако да би истицање одређеног детета као "бољег" свакако имало штетни ефект. Када се васпитач нађе у ситуацији кад не зна како би помогао даровитом детету да се правилно развије унутар групе у којој је, треба себи да постави нека од ових питања: како даровито дете проводи време у групи? Тражи ли од васпитача да га води или самостално решава задатке? Да ли учествује чешће у раду у групи или ради индивидуално? Јесу ли коментари које добија од друге деце позитивни? Постављам ли му довољно изазовна питања? Иницирам ли ја интеракцију или дете?

Одговори на ова и слична питања даће васпитачу бољу слику о томе шта у пракси треба поправити како би свима у групи било лакше, лепше и како би свако имао довољно прилика развијати своје знање. Cvetković Lay, Sekulić Majures поручују кориштење хумора у свакодневној интеракцији с даровитом децом. Хумор се често веже уз креативност, а бројна открића и проналасци су настали управо зато што су се ствараоци "забављали" с идејама. Показало се да хумор помаже у развоју мишљења, побољшава квалитет читања, побољшава здравствено стање, ослобађа креативност, помаже у суочавању с чудним ситуацијама, охрабрује исправна понашања код деце и доприноси квалитету комуникације (Веб, 1983).

Ауторке Cvetković Lay и Sekulić Majures (2008:76) наводе особине и професионалне карактеристике које би васпитачи/учитељи требали да имају, сврстали у три нивоа:

1. Успешан васпитач/учитељ даровитих је пре свега одличан васпитач/учитељ све деце
2. Има она својства личности која су позната као битна за рад с даровитима
3. Има и специфична знања и способности потребне за подстицање специфичних врста даровитости: интелектуалне, креативне, уметничке, способности вођења

Ауторке Cvetković Lay и Sekulić Majures (2008:76) наводе приликом организације курсева којима се помаже васпитачима и учитељима у стицању личне и професионалне компетенције за рад са даровитом децом, посебну пажњу усмерава на следеће задатке:

1. Развијање самопомоћи и осетљивости према другима
2. Стицање знања о процесу учења и развоја
3. Стицање вештине делотворног поучавања.

Веома је важно да васпитач што пре у својој васпитној групи препозна даровито дете, и то оно које већ исказује даровитост, тако и оне које има потенцијале за развој даровитости.

3.1. Шта урадити да би били бољи васпитач даровите деце?

Задатак васпитача је да омогући даровитом детету довољно материјала, времена и простора да активност која га занима доврши и из ње извуче највише могуће. Уколико даровито дете остане непримећено, можда и занемарено, оно неће постићи свој потенцијал и неће напредовати колико би могло. Убрзо ће му постати досадно те ће га због вишка енергије етикетирати као дете с проблемом у понашању. Зато је од изузетне важности да садашњи и будући васпитачи што пре науче да идентификују даровито дете, јер управо његово време проведено у васпитно образовној групи може значити његов напредак или пад. Када васпитачи науче да га препознају, требају да науче и како да пружи таквом детету адекватне активности, довољно изазовне задатке и на који начин га правилно усмеравати. Компетенције које васпитач мора поседовати су заинтересованост за то што му дете говори, познавање његових потреба, креативност и инвентивност у осмишљавању одговарајућих активности, организованост како би истовремено могао пазити на целу групу и на специфично дете, а најважније од свега је дефинитивно воља за рад на себи. Ако васпитач није спреман да експериментише, напредује, образује се, његово знање ће временом застарети и неће моћи да иде у корак с децом у својој васпитној групи.

Први и најважнији корак на појаву даровитости код деце је да васпитач/ учитељ треба да буде и да остане отворен за нова учења и искуства. Најважније је да васпитач :

1. Препозна и призна дететову даровитост
2. Призна недовољност свог знања о њима и сопствену некомпетентност за рад са даровитом децом

3. Тражи помоћ и подршку да се то преовлада.

Такође је потребно да:

4. Негује флексибилност и прилагодљивост у раду
5. Искаже поштовање. Да охрабри и подржи даровито дете.

Како би васпитачи/учитељи били успешнији у раду са даровитом децом треба да раде на својој едукацији како би лакше препознали даровито дете, јер је предшколском узрасту свако дете потенцијално даровито и потребно им је такво васпитање које подстицајно делује на ослобађање својих потенцијала.

3.2. Стварање одговарајућег програма у раду васпитне групе

Даровитом детету, као и сваком другом, потребан је такав образовни програм који пружа изазове и могућности за самооткривање, за упознавање сопствених могућности и за самостално размишљање. Другим речима, окружење које му омогућава да оствари своје когнитивне, емоционалне и социјалне могућности. Овакав програм је неопходан даровитој деци, јер су карактеристике даровите деце и њихове потребе у односу на другу децу различите и не могу да се изражавају и развијају без одговарајућих подстицаја и изазова. Суштина обogaћеног програма је да се омогући детету да буде дете, а истовремено му обезбедити окружење богато подстицајима, изазовима и могућностима.

Предност предшколског програма у односу на школски програм је у томе што је могуће реализовати наведене активности у свакодневним ситуацијама у редовном програму, са квалитетним ефектима за даровиту децу, али и за све учеснике образовно – васпитног процеса. Да би се то постигло довољна је квалитетна едукација васпитача и нешто боља опремљеност вртића. У организовању образовне подршке у развијању способности даровитог детета важно је не занемарити следеће потребе (Cvetković Lay,2002(a)) :

1. Потреба за учешћем у обogaћеном и проширеном основном програму

Програм за даровиту децу треба поставити тако да развија виши ниво мисаоних процеса (посматрање, предвиђање, класификација, анализа, синтеза, евалуација), као и да подстакне дивергентну продукцију (производњу великог броја оригиналних идеја). Зато је неопходно да се основни програм обогати посебно осмишљеним играма и активностима које подстичу активно учење и креативно мишљење (Cvetković Lay,2002(a)) према Cvetković Lay i Sekulić Majurac 1998).

2. Контактирање вршњака по менталном узрасту

Даровито дете има изражену потребу за дружењем са вршњацима, односно са децом сличних способности и интересовања. Даровитом детету мора се обезбедити дружење кроз посебан програм, ако има високе интелектуалне способности, или кроз

краће и додатне специјализоване програме, ако је реч о индивидуалним талентима (Cvetković Lay, 2002 (a)).

3. Контактирање вршњака својих година

За потребе даровитог детта, у предшколском узрасту, посебно је важно (за његову социјализацију) да се његове посебне потребе збрињавају у редовној вршњачкој групи кроз обogaћене активности и диференциран приступ детету. Иако се вршњаци често муче да прате напредни развој говора даровитог детета, важно је да оно научи да толерише и сарађује са мање способним вршњацима (Cvetković Lay, 2002 (a))

Основно правило програма за рад са даровитима је да буду структурирани тако да им омогући да натпросечне вештине, утврђене у процесу идентификације, претворе у постигнућа кроз добро осмишљене и добро планиране активности. То се постиже кроз тзв. диференциран приступ и програм. „Циљ диференцираног програма у оквиру васпитне групе је да сваком детету пружи он што одговара његовом стварном степену развоја и специфичним потреба, могућностима и интересовањима појединачног детета, без обзира на то што се сматра уобичајним програмом за просечно дете тог доба“ (Cvetković Lay, 2002:94(a)).

3.3. Стручно усавршавање васпитача о даровитости предшколског детета

Да би успешно радили с даровитом децом, васпитач би, осим искуства и мотивације, требао за такав рад имати и додатно образовање. Стицање додатног образовања за ово специфично подручје рада уобичајна је пракса у образовним системима развијених земаља Запада. Основни елементи програма додатног стручног усавршавања практичара за рад с даровитом децом у вртићу су следећи:

- Улога васпитача/сарадника/родитеља у идентификацији даровитог детета: уочавање, провера, утврђивање даровитости
- Улога васпитача/сарадника у осмишљавању и спровођењу различитих облика програма за даровите
- Улога васпитача/сарадника у раду с родитељима даровитог детета (саветовање, едукација родитеља)

- Особине васпитача даровитог детета (како подстицати пожељне особине личности васпитача потребне у раду с даровитима) (Cvetković Lay, 2002:98 (а.))

Основни облици рада у програму стручног усавршавања су:

- Усвајање теорије (шта је даровитост, како идентификујемо даровито дете, особине даровите деце, најчешће предрасуде о даровитима и грешке у процесу уочавања, основна начела рада и начела диференцијације - како и што радити с даровитима, методе и технике идентификације, развијање толеранције на "другачију" децу и мењање ставова према њима)
- Практични тренинг за примену одређених метода и техника идентификације и примену различитих облика програма у непосредном раду
- Непосредни рад с даровитом децом и њиховим родитељима уз супервизију стручњака, образовног специјалисте за даровите (Cvetković Lay, 2002:98 (а.)).

3.4. Стратегије у раду са потенцијално даровитом децом

Од многих стратегија које су се показале делотворне у раду с даровитом децом ауторке Cvetković Lay и Sekulić Majurec (2008) наводе оне које се лакше спроводе у предшколским установама. То су:

- Рад на пројекту: у пројектном планирању васпитно - образовног рада деци се поставља одређени задатак или га често поставе она сама, самостално га извршавају, при чему им васпитач помаже спретно разрађеним подзадацима и стварањем повољних услова за практичну имплементацију одабране активности. Такав начин рада погодан је за рад с целом групом јер се у пројект могу укључити сва деца, према својим способностима и интересовањима, а у њему посебно уживају даровита деца. Она обично заузимају улогу "истраживача" који прибавља информације за групу. Могуће је даровитом детету поверити и индивидуални рад на пројекту, што од њега захтијева већу ширину и дубину у приступу као и ангажирање разних вештина. Код оваквог рада пожељна је супервизија васпитача. (Cvetković Lay и Sekulić Majurec, 2008).

- Рад у малој групи: рад у мањим групама с вршњацима или с децом истих способности врло је погодан да би даровито дете научило сарађивати с другом децом. У мањим групама могу се спроводити разнолике активности као нпр. укључивање у свакодневне животне активности вртића (уређење паноа, приређивање изложби, уређење дела вртића), укључивање у активности које захтевају претходно планирање, истраживање, идеје о могућим начинима решавања проблема (израда информативног листа о вртићу-теме: открити што би други волели о нама знати, које занимљиве догађаје можемо нацртати, којег ће формата бити новине) и организирање занимљивих расправа (Cvetković Lay и Sekulić Majures, 2008).

- Индивидуални рад: даровита деца брзо уче и раде све што им се зада па је због тога потребно повремено им проширити основни програм који остварују индивидуално или у пару с другим даровитим дететом. У те се сврхе добрим показало: рад на рачунару, рад с посебним радним листићима, "домаћи задаци", представљање сликовнице или књиге пријатељима, подстицање креативног мишљења додатним питањима, подстицати даровито дете да самостално креира игре, да осмисли квиз или изради неки материјал, помоћу којег ће нешто научити осталу децу, задавати им задатке за помоћ уживљавања у осећаје других као нпр. задаци типа "замисли да" - се то догодило теби, да си ти био на њиховом месту, да тебе тако боли. (Cvetković Lay и Sekulić Majures, 2008)

- Остале (ваннаставне) активности: ове су активности важне даровитом детету јер му омогућују да стекне нова и изазовна искуства. Ваннаставне активности за даровиту децу могу бити разне врсте играоница, радионица и краћих специјализираних програма, разни клубови као нпр. шаховски, драмски, литерарни, али и неки васпитачев хоби као нпр. астрономија или колекционарство (Cvetković Lay и Sekulić Majures, 2008).

- Додатна средства/материјали: даровитој су деци потребна средства и материјали коју су, у погледу ангажирања њихових специфичних способности захтевнији од уобичајених средства и материјала у васпитно - образовном раду. Ако неку тему васпитач жели успешно да обради с даровитим дететом, мора уз помоћ родитеља и сарадника прикупљати додатне материјале (Cvetković Lay и Sekulić Majures, 2008).

3.5. Простор вртића

Мудринић у књизи „Потенцијална даровитост и креативност код деце предшколског узраста“ наводи да је након спроведене радионице „Како изгледа вртић за потенцијално даровито и креативно дете“ дошла до сазнања да су практичари препознали физичко и социјално окружење као важно за откривање даровитости и потенцијала за креативност. Неки од резултата су:

Практичари сматрају да би вртић требао да омогући да дете, у складу са својим потребама, мења простор, организује га, води активности и теме. Физичка средина треба да садржи: најразличитије материјале, реалне предмете, природне и неструктуриране материјале, књиге, енциклопедије, часописе, интернет, истраживачке просторне целине, предмете који позивају на истраживање, музику различитог карактера, светлосне ефекте. Затим, велико двориште и вртић који је окренут локалној заједници, да пружа могућност деци да истражују и ван вртића. Простор треба да је безбедан, подржавајући и подстицајан за самоорганизацију деце, флексибилан, да је део намештаја мобилан како би дете могло да га прилагоди својим тренутним потребама, да су сви материјали доступни деци.

4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У овом делу рада представљени су и описани проблем истраживања, предмет истраживања, циљ, значај истраживања, хипотезе које ће бити испитане, методе и технике истраживања, као и узорак на коме је вршено истраживање. Посебно поглавље посвећено је приказу резултата.

4.1. Проблем истраживања

Веома је важно да васпитачи развијају своје компетенције и богате своју професионалну праксу кроз целоживотно учење путем додатне едукације – семинар, едукативне радионице, курс, како би могли да развијају осетљивост на различите потребе деце – у овом случају, потенцијално даровиту децу, да развија сопствене стручне и личне компетенције као и да мењају свој оквир сагледавања тимског рада и унапређују сопствену праксу.

Проблем нашег истраживања је да испитамо колико додатна едукација утиче на боље препознавање као и на осетљивост васпитача на потребе потенцијално даровите деце.

4.2. Предмет истраживања

Улога васпитача у предшколским установама је вишеструка, а један од сегмената је потреба да васпитач пружа додатну подршку потенцијално даровитој деци и да планира и подстиче дивергентно и конвергентно мишљење код деце. Честа незаинтересованост васпитача, неинформисаност и предрасуде могу бити узроци погрешних методолошких приступа у идентификацији и раду са потенцијално даровитом децом.

Зато је *предмет* нашег истраживања испитивање информисаности и мишљење васпитача о начинима препознавања потенцијалне даровитости код деце предшколског узраста.

3.6. Циљ и значај истраживања

У овом раду дефинисана су два циља истраживања. Први се односи на испитивање васпитача о томе шта знају и колико су едуковани да препознају потенцијално даровито дете, док се други циљ односи на истраживање ефеката кратке едукације васпитача о

даровитости и њихова способност да препознају даровито дете и пружи му подршку. Истраживање је вођено постављеним хипотезама.

Резултати истраживања у овом раду могу бити основ за нека даља, будућа истраживања, унапређење досадашње праксе запослених кроз различите видове едукације на тему даровитости.

3.7. Хипотезе истраживања

Општа хипотеза:

1. Васпитачи немају довољно знања о даровитости да би адекватно препознали потенцијалну даровитост на предшколском узрасту.
2. Едукација и сензибилизација васпитача доприноси успешнијем препознавању потенцијално даровите деце.

4.5. Узорак

Узорак је пригодан, изабрани су васпитачи предшколске установе „Радосно детињство“ у Новом Саду. Прво је испитано 12 васпитача, а у другој фази истраживања учествовало је шест васпитача који су добили едукацију и након тога су поново попуњавали контролни упитник о ефектима едукације и спремности да препознају потенцијално даровито дете.

4.6. Истраживачки инструменти

Истраживање је спроведено у две етапе. У првој етапи истраживања васпитачи су попуњавали упитник како бисмо утврдили да ли васпитачи у свом раду могу да препознају потенцијално даровито дете у својој групи. Анкета се састоји од 19 питања. Општим делом упитника прикупљени су подаци о дужини радног стажа и степену образовања васпитача. Други део упитника се односио на процену компетенција за препознавање потенцијално даровитог детета, као и на ставове васпитача и процену степена развијености компетенција заокруживањем једног од одговора од „уопште се не слажем“ до „слажем се“. Нпр. *“Сматрам да захваљујући компетенцијама које поседујем могу сама да израдим инструмент за препознавање потенцијално даровитог детета“*. Васпитачима је дат и могућност да допишу проблеме са којима се сусрећу приликом препознавања потенцијално даровите деце. Питања су била отвореног и затвореног типа. Испитаници су имали могућност да изаберу један или више одговора као и да образложе исти.

Друга етапа истраживања организована је кроз одржавање четворосатне едукативне радионице. Учествовало је шест васпитача који су чинили експерименталну групу и сами су се пријавили јер су имали потребу да сазнају нешто више о даровитој деци. Креатор и водитељ ове радионице је аутор истраживања. Након радионице су васпитачи попуњавали евалуциони упитник којим смо желели да проценимо ефекте едукације. Првим делом упитника добијени су општи подаци о учесницима, пол, године радног стажа и степен образовања испитаника. Други део евалуционог упитника је садржао информације о искуству васпитача у раду са потенцијално даровитом децом и компетенцијама васпитача да препозна потенцијално даровито дете. Васпитачи су имали могућност да допишу особине које поседују даровита деца, као и шта они сматрају да представља проблем приликом препознавања потенцијално даровите деце. Након попуњавања евалуционог упитника васпитачима је дат упитник који су први пут попуњавали како бисмо утврдили да ли смо остварили ефекат код васпитача да лакше и брже препознају даровито дете. Истраживање је спроведено у октобру 2021. године.

4.7. Ток истраживања

Ток истраживања се одвијао на следећи начин и то у две фазе:

1. У првој етапи васпитачи су попуњавали наменски конструисан упитник који је подељен у две целине. У првом делу упитника желели смо да сазнамо опште податке испитаника, док се други део упитника састојао од питања о досадашњој едукацији у вези са даровитошћу.

2. Друга етапа истраживања организована је путем едукативне радионице (Прилог 2) за шест васпитача, у трајању од четири сата, током октобра 2021.године. Радионица је имала за циљ да их едукујемо о карактеристикама даровите деце и начинима за препознавање потенцијално даровите деце предшколског узраста. Поред основног циља едукативне радионице учесници су подстакнути да размисле о својим личним компетенцијама - како да их јачају и користе, како би лакше препознали и помогли деци да развијају своје снаге и потенцијале које свако дете у себи носи. Едукативна радионица је подељена на више активности којима смо желели да васпитачима објаснимо шта је даровитост, како да препознају потенцијално даровито дете у групи, које су карактеристике даровите деце. На крају радионице васпитачи су попуњавали евалуциони

лист с циљем да утврдимо колико им је искуство са радионице помогло да постану осетљиви за препознавање потенцијалне даровитости. Исти евалуциони лист добили су и васпитачи (контролна група) који су попуњавали само упитник, а нису присуствовали радионици како бисмо утврдили ефекте едукације.

Након прикупљања података, обављена је обрада и анализа добијених података, а затим и интерпретација добијених резултата. Подаци су обрађени квантитативно, употребом основних статистичких мера – фреквенције и проценти и квалитативно.

Следи приказ резултата истраживања.

5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

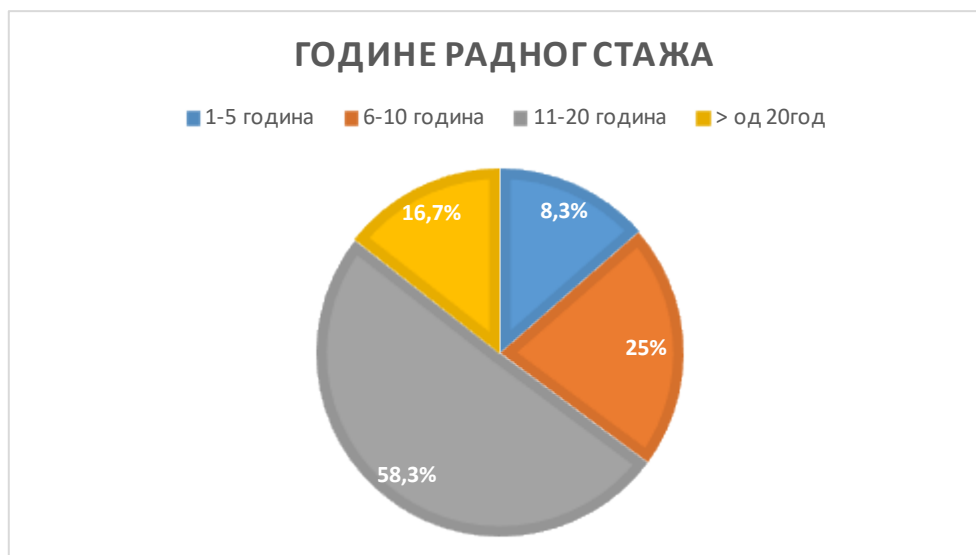
У овом сегменту рада прво ће бити приказани резултати прикупљени анкетним испитивањем узорка. Резултати су приказани графички.

5.1. Анализа општих података о испитаницима

У односу на пол испитаника испитано је 11 (91,6%) васпитача женског пола и 1 (8,4%) мушког пола.

Структуру узорка у односу на дужину радног стажа приказана је на графику 1.

График 1. Резултати радног искуства испитаника

Из графика уочавамо да испитаници нису равномерно заступљени у узорку што се тиче година радног стажа и да се код више од половине испитаника број година рада у вртићу креће од 11-20 година. Дакле половину узорка чине васпитачи са преко 11 година радног стажа, а другу половину са мањим бројем радног искуства. Овакав узорак, очекујемо да може да пружи индикативније податке, с обзиром да се ради о искусним васпитачима док она друга половина може боље извести о стању у области иницијалног и формалног образовања васпитача.

Следећи график односи се на степен образовања васпитача у узорку.

График 2. Образовни ниво испитаника

Из графика број 2 видимо да је 83% васпитача завршио основне академске студије (висока школа), односно стекао високо стручно образовање, док су само 2 васпитача завршила специјалистичке студије.

5.1.1. Анализа знања и ставова васпитача о потенцијално даровитима

На питање које се односило на став васпитача о томе да ли је важно стално стручно усавршавање васпитача долазимо до следећих резултата који су приказани графиком.

График 3. Да ли је важно стално усавршавање васпитача?

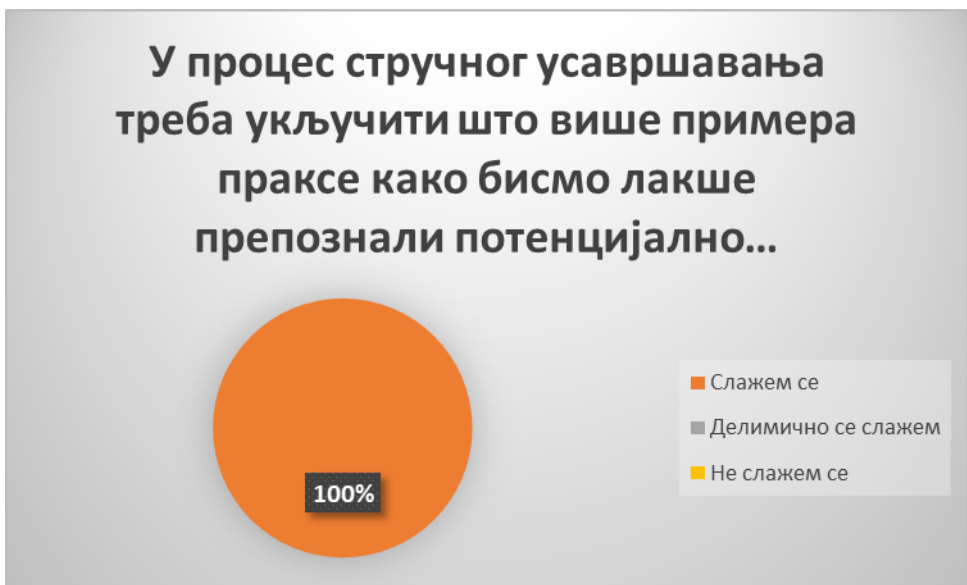
Из графика 3 видљиво је да се половина васпитача делимично слаже да је стално стручно усавршавање важно.

График 4. У процесу стручног усавршавања треба укључити што више теоријског знања

Видљиво је да половина испитаних сматра да је потребно што више теоријског знања како би препознали потенцијално даровито дете.

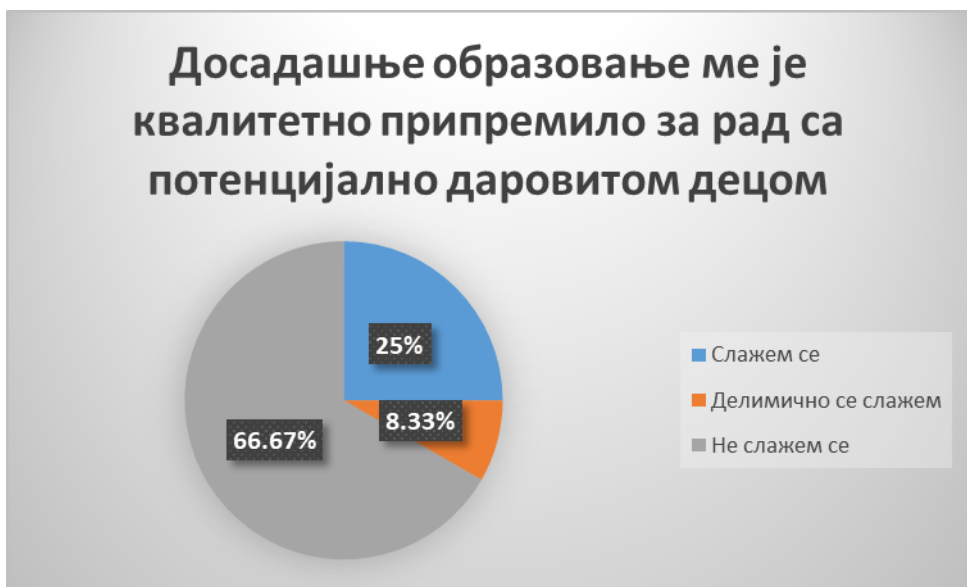
График 5. У процесу стручног усавршавања треба укључити што више примера из праксе како бисмо лакше препознали потенцијално даровито дете

Сви васпитачи сматрају да су потребни примери добре праксе како би се едуковали о начинима препознавања потенцијално даровите деце.

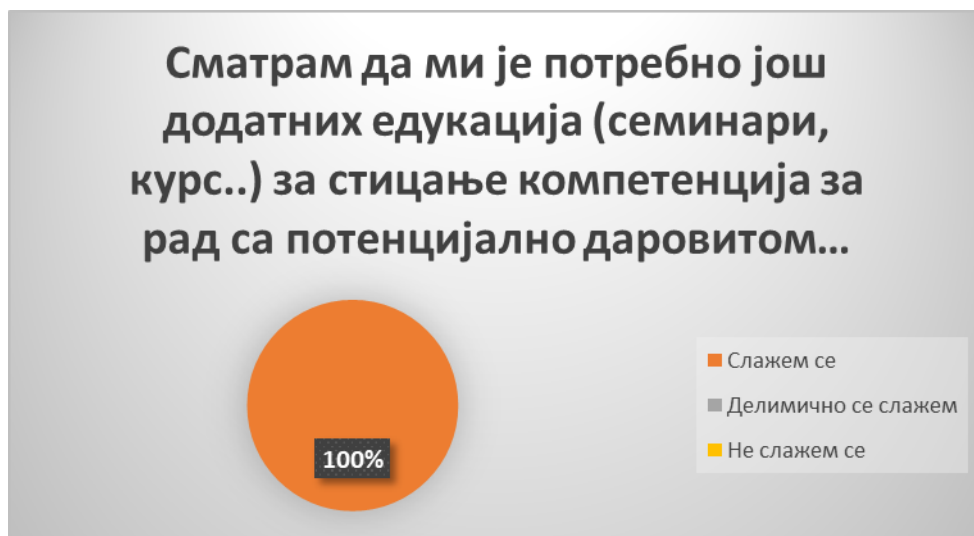
Даље нас је интересовало како васпитачи процењују своје компетенције, односно колико су едуковани за рад са потенцијално даровитом децом. Подаци су приказани у графику 6.

График 6. Досадашње образовање ме је квалитетно припремило за рад са потенцијално даровитом децом

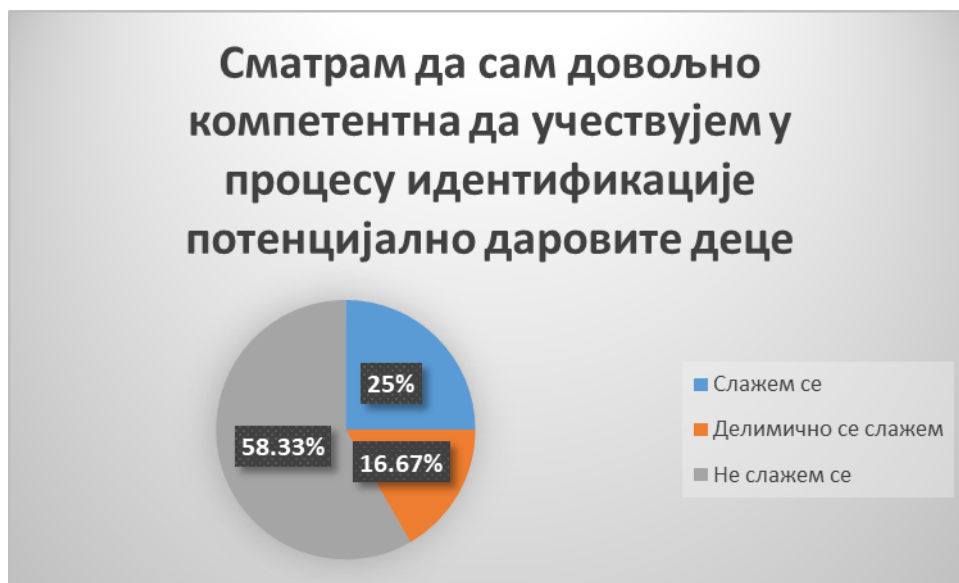
Више од половине васпитача (66,67%) истичу да нису током студирања, односно припремања за будући позив стекли знања и развили способности потребне за рад са потенцијално даровитом децом.

График 7. Сматрам да ми је потребно још додатних едукација (семинари, курс....) за стицање компетенција за рад са потенцијално даровитом децом

Резултати показују да сви испитаници (100%) сматрају да им је неопходна додатна едукација како би били оспособљени за рад са потенцијално даровитом децом.

График 8. Сматрам да сам довољно компетентна да учествујем у процесу идентификације потенцијално даровите деце

Од 12 испитаника већина 7 сматра (58,33%) да нису довољно компетентни да учествују у процесу идентификације даровитог детета, 3 испитаника (25%) да су у потпуности компетентни, док 2 испитаника (16,67%) сматра да нису сигурни у своје компетенције. Дакле, само три од 12 испитаних васпитача сматра себе компетентним за препознавање даровите деце.

Анализа резултата указује да испитаници у највећем броју сматрају да нису довољно компетентни да идентификују потенцијално даровиту децу.

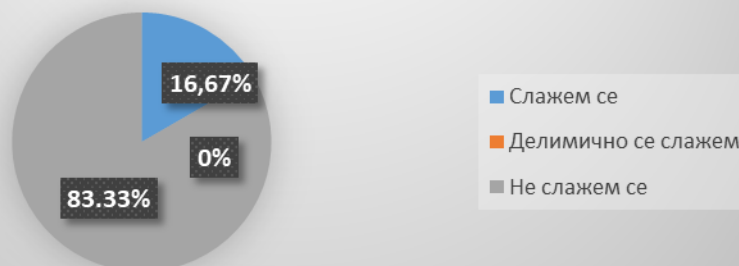
График 9. Сматрам да физичко окружење, простор у коме деца бораве, подстиче већу могућност да препознам потенцијално даровито дете

Анализом резултата уочено је да се већина васпитача слажу да физичка средина подстиче већу могућност да се препозна потенцијално даровито дете у групи.

График 10. Сматрам да захваљујући компетенцијама које поседујем могу сама да израдим инструмент за препознавање потенцијално даровитог детета

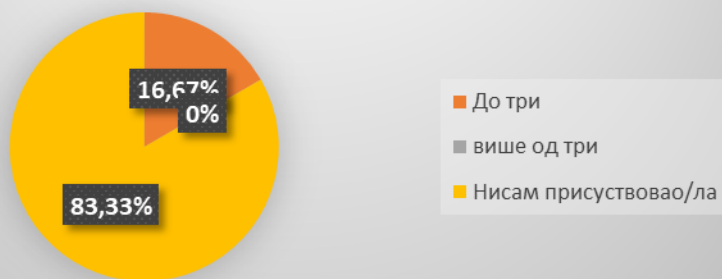
**Сматрам да захваљујући
компетенцијама које поседујем
могу сама да израдим инструмент
за препознавање потенцијално...**

Из графика број 10 видљиво је да се већина васпитача слаже да нису довољно компетенти да израде овакву врсту инструмента.

График 11. На колико стручних скупова везаних за рад са даровитом децом сте присуствовали у последњих годину дана?

**На колико стручних скупова
везаних за рад са даровитом
децом сте присуствовали у
последњих годину дана?**

Следеће питање у упитнику односило се на информацију о томе на колико су едукација васпитачи учествовали када је у питању даровитост. Добијени подаци указују да ни додатно оспособљавање васпитача није у довољној мери заступљено. Само 16,7% испитаних васпитача је у последњих годину дана учествовало на семинарима стручног оспособљавања за идентификацију и рад са потенцијално даровитом децом.

График 12. колико сте стручне литературе везаних за рад са потенцијално даровитом децом прочитали у последњих шест месеци

Следеће питање односило се на процену количине стручне литературе с којом су васпитачи упознати и односи се на ову тему.

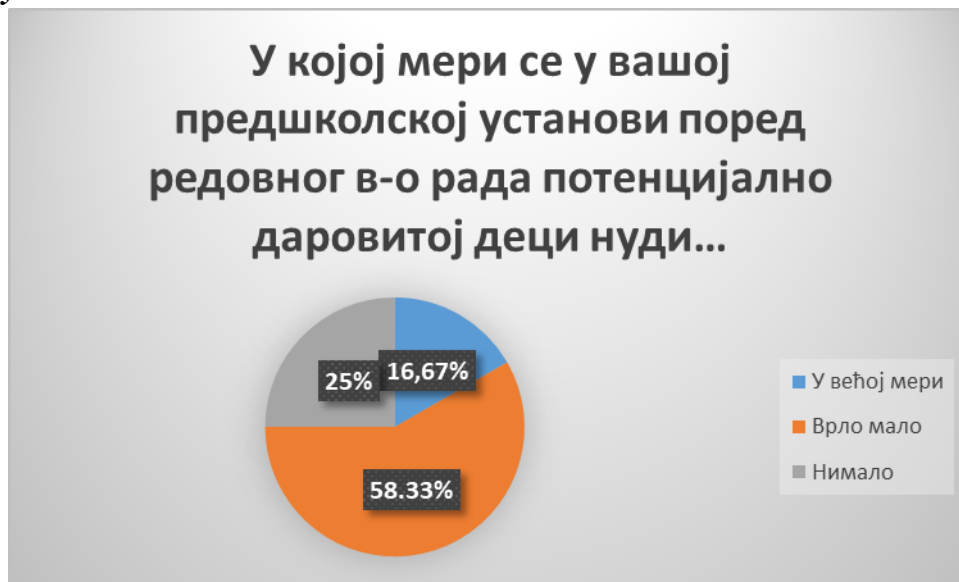
Анализа резултата указује да је половина испитаника прочитала до пет књига из ове области у последњих шест месеци, али и да скоро пола испитаних васпитача није прочитало ниједну референцу.

График 13. Колико предшколска установа у којој радите омогућава стручно усавршавање о потенцијалној даровитости код деце?

Анализом резултата које смо добили показује да се врло мало посвећује пажња овом виду стручног усавршавања у установи у којој раде.

График 14. У којој мери се у вашој предшколској установи поред редовног васпитно-образовног рада потенцијално даровитој деци нуди индивидуализован приступ?

Анализа података указује на то да више од половине испитаних сматра да се у установи у којој раде врло мало поред редовног васпитно образовног рада потенцијално даровитој деци нуди индивидуализован програм.

График 15. Да ли сте у свом досадашњем раду препознали и идентификовали потенцијално даровито дете?

Анализа резултата указује да од 12 испитаника 7 (58,33%) нису у свом досадашњем раду препознали и идентификовали потенцијално даровито дете , док је 41,67% препознало и идентификовало потенцијално даровито дете (2 васпитача који су завршили специјалистичке студије и имају радни стаж до 10 година у вртићу и троје са завршеном високом стручном спремом и радним стажом од 11-20 година у вртићу).

График 16. Наведите број даровите деце са којима сте имали искуства у досадашњем раду

Од 12 испитаника њих 7(58,33%)навело је да немају искуства у досадашњем раду са птенцијално даровитом децом, два (16,67%)испитаника навело је да у досадашњем раду радило са два детета који су потенцијално даровита. Оба ова васпитача имају завршену високу школску спрему, два васпитача (16,67%) навело је да је имало три даровита детета , њихов радни стаж је од 6-10 година. Од тога је један васпитач завршио специјалистичке студије, а други има високу стручну спрему, док један (8,33%) васпитач наводи да се у досадашњем раду сусрео са петоро потенцијално даровите деце (радни стаж испитаника 6-10 година, а ниво образовања специјалистичке студије).

Податак да више од 50% васпитача није имало искуства у раду са потенцијално даровитом децом може указати на сумњу да можда нису препознали даровито дете.

Табела 1 . *Наведите на који начин би могли унапредити компетенције у организовању рада са потенцијално даровитом децом?*

<i>Начин унапређења компетенција у раду са потенцијално даровитом децом</i>	<i>Ф</i>	<i>%</i>
<i>Чешће едукације у виду семинара, радионица на тему даровитости</i>	<i>10</i>	<i>83,33%</i>
<i>Боља сарадња са стручном службом и васпитачима који су до сада имали позитивна искуства у раду са потенцијално даровитом децом</i>	<i>9</i>	<i>75%</i>
<i>Да се организује бољи тимски рад на нивоу установе</i>	<i>8</i>	<i>66,67%</i>
<i>Богатија понуда литературе на ту тему</i>	<i>5</i>	<i>41,67%</i>
<i>Нешто друго</i>	<i>-</i>	<i>-</i>

На ово питање васпитачи су имали могућност да заокруже више одговора. На основу добијених података можемо видети да већина васпитача 83,33% сматра да је за унапређење стручних компетенција васпитача за рад са потенцијално даовитом децом потребна додатна едукација у виду семинара, едукативних радионица, али и боља сарадња са стручном службом и колегиницама које су имале позитивна искуства у раду са потенцијално даровитом децом. Најмањи број испитаника 41,67% се слаже да се компетенције могу унапредити коришћењем стручне литературе.

Табела 2. *Са ким најчешће сарађујете када организујете васпитно образовни рад са потенцијално даровитом децом?*

	<i>ф</i>	<i>%</i>
Са психологом	1	8,33%
Са педагогом	3	25%
Рад организујем сам	1	8,33%
Не радим са даровитом децом јер нисам довољно компетентна да их препознам	7	58,33%
Са неким другим, наведите	0	0 %

Резултати у табели 2 показују да највећи број васпитача 58,33% сматра да нису довољно компетентни да препознају потенцијално даровиту децу и да је то разлог због чега не раде са њима, док 25% васпитача сарађује са педагогом приликом организовања васпитно образовног рада са потенцијално даровитом децом, Један испитаник наводи да рад организује сам, а један да сарађује са психологом.

Следеће питање се односило на то да васпитачи наведу по којим особинама се даровито дете разликује од вршњака.

Табела 3. Наведите особине даровите деце

<i>Особине даровите деце</i>	<i>креативност</i>	<i>истрајност</i>	<i>радозналост</i>	<i>Спретност</i>
Ф	5	4	3	1
%	83,33	66,7	50	16,65

Добијени подаци нам указују на то да васпитачи препознају највише креативност као особину даровитог детета

Табела 4. Процена заступљености и врста проблема са којом се васпитачи сусрећу приликом препознавања потенцијално даровитог детета

<i>Проблеми са којима се сусрећу васпитачи приликом препознавања потенцијално даровитог детета</i>	Ф	%
<i>Услови рада, прекомерне групе</i>	10	83,33%
<i>Лоша сарадња са стручном службом</i>	10	83,33%
<i>Недовољно осмишљених стручних скупова којим би се едуковали васпитачи да препознају потенцијалну даровитост</i>	9	75%
<i>Лоша сарадња са колегама васпитачима</i>	8	66,67%
<i>Недовољно литературе на тему даровитости</i>	8	66,67%
<i>Недовољна едукација будућих васпитача на дату тему у Високим школама за образовање васпитача</i>	7	58,3%

На основу резултата приказаних у табели 4 уочава се да подједнак број васпитача (88,33%) сматра да су најчешћи проблеми приликом препознавања потенцијално даровитог детета у групи услови рада , прекомерне групе и лоша сарадња са стручном

службом, док најмањи број испитаника 58,3% сматра као проблем недовољну едукацију будућих васпитача на дату тему у Високим школама за образовање васпитача.

5.2 РЕЗУЛТАТИ ЕФЕКТА ЕДУКАТИВНЕ РАДИОНИЦЕ

Након одржане четворосатне радионице која је била организована за 6 васпитача који су се сами пријавили да буду учесници експерименталне групе, добили су евалуциони лист који су требали да попуне са циљем да кроз евалуацију покушамо да добијемо одговор на питање да ли су васпитачи након добијања информација и личног рада стекли компетенције и постали више сензибилисани за препознавање потенцијално даровитог детета. Користили смо дескриптивну обраду података. Васпитачи су били упознати са сврхом истраживања и замољени су да га анонимно испуне. Такође су замољени да одговарају отворено и искрено, зато што њихови одговори доприносе побољшању квалитета васпитно образовне праксе.

ОПШТИ ПОДАЦИ О ИСПИТАНИЦИМА

Сви испитаници који су чинили експерименталну групу су женског пола.

График 17. Стручна спрема испитаника

С обзиром на степен стручне спреме највише васпитача је завршило високу школску спрему односно њих 4 (66.67%), док је специјалистичке студије завршило 2 (33,33%) испитаника.

График 18. Радни стаж испитаника

Број година радног искуства испитаника 3 (50%) има мање од пет година радног стажа и 3 (50%) од 6-10 година радног стажа.

КОМПЕТЕНЦИЈЕ ВАСПИТАЧА

Други део овог евалуционог листа састојао се од питања којима смо желели да утврдимо компетенције васпитача у раду са потенцијално даровитом децом, како оцењују свој досадашњи рад са таквом децом, као и сарадњу са стручном службом из вртића и родитељима и њихово мишљење о томе на који начин би њихов рад са потенцијално даровито децом могао да се унапреди.

Табела 5. Колико често сте се у досадашњем васпитно- образовном раду сусретали са потенцијално даровитом децом?

	никад	Ретко	понекад	често
Ф	2	3	0	1
%	33,33%	50%	0%	16,67%

Резултати у табели 5 показују да се највећи број васпитача 50% ретко сусретао у раду са потенцијално даровитом децом.

Табела 6. Компетентност за рад са потенцијално даровитом децом

	<i>ДА</i>	<i>НЕ</i>
<i>Ф</i>	<i>1</i>	<i>5</i>
<i>%</i>	<i>16,67%</i>	<i>83,33%</i>

Према резултатима у табели 6 видљиво је да се већина васпитача не сматра довољно компетентним за рад са потенцијално даровитом децом.

Питање о компетентности је садржало подпитање Ако је Ваш одговор НЕ молимо Вас да напишете зашто сматрате да нисте довољно компетентни за рад са потенцијално даровитом децом.

Већином су одговори васпитача били да се не сматра довољно образованим, да нису довољно едуковани и да немају довољно искуства.

Одговори васпитача:

„Не сматрам се довољно компетентном јер ми фали пуно више образовања и искуства у том подручју“

Радим дуго у установи, али ми је потребно доста знања и вештина да потенцијално даровитој деци приступим како би лакше и боље развијали своју даровитост“.

„Не знам како да радим са таквом децом“

„Нисам едукована за рад са таквом децом“. „Недовољно литературе на тему даровитости“

„Немам ни довољно знања, јер нисам прошла никакву едукацију, а ни подршку стручне службе“.

На питање *„Набројте које особине поседује потенцијално даровито дете“* добили смо следеће резултате:

Табела 7. Наведите особине потенцијално даровитог детета

Особине потенцијално даровите деце	Убрзани рани развој	Изузетна способност учења	Креативност и радозналост	Спретност и прецизност	Отвореност за нова искуства	истрајност	Свесније је ситуације око себе за разлику од вршњака	Боља концентрација
ф	5	4	4	3	2	2	1	1
%	83,33%	66,7%	66,7%	50%	33,3%	33,3%	16,65%	16,65%

Испитани васпитачи у експерименталној групи навели су после едукативне радионице много више особина које поседују потенцијално даровита деца. Они су написали следеће: **убрзани рани развој** 5 (83,3%) васпитача, **изузетна способност учења** 4 (66,7%), **креативност и радозналост** 4 (66,7%), **спретност, прецизност** 3 (50%), **истрајност** 2 (33,3%), **отвореност за нова искуства** 2 (33,3%), **свесније је ситуације и дешавања око себе за разлику од вршњака** 1 (16,65%), **има бољу концентрацију** 1 (16,65%). Овим одговорима васпитача можемо да потврдимо да васпитачи после кратке едукације боље уочавају особине даровите деце а самим тим и начин на који би могли да их лакше препознају на основу осетљивости на њихове потребе.

На питање „По Вашем мишљењу, да би васпитач био ефикаснији у препознавању потенцијалне даровитости код деце потребно је..“ васпитачи су дали следеће одговоре:

- „Сматрам да је потребно да се у Вишим школама за образовање васпитача, посвети више времена овој теми“
- „ Када би у установи био боље организован тимски рад и размена сазнања, као и подршка стручне службе, васпитачи би били сигурнији у раду са овом децом“.
- „ Више литературе, стручних скупова, едукације у сваком смислу“
- „ Едукација, едукација и ништа више“
- „Едукативне радионице попут ове данашње заголицале су моју пажњу, можда треба наставити у овом смеру“
- „Стручни сусрети на тему даровитости, размена у оквируустанове, али и размена са другим установама би била значајна- примери добре праксе“.

Табела 8. Наведите на који начин би могли унапредити компетенције у организовању рада са потенцијално даровитом децом?

<i>Начин унапређења компетенција у раду са потенцијално даровитом децом</i>	<i>ф</i>	<i>%</i>
<i>Чешће едукације у виду семинара, радионица на тему даровитости</i>	<i>6</i>	<i>100%</i>
<i>Боља сарадња са стручном службом и васпитачима који су до сада имали позитивна искуства у раду са потенцијално даровитом децом</i>	<i>5</i>	<i>83,33%</i>
<i>Да се организује бољи тимски рад на нивоу установе</i>	<i>4</i>	<i>66,67%</i>
<i>Богатија понуда литературе на ту тему</i>	<i>3</i>	<i>50%</i>
<i>Нешто друго- да се у Високим школама будући васпитачи припремају за овај вид рада са децом, значи више предмета на дату тему</i>	<i>2</i>	<i>33,33%</i>

На основу резултата у Табели 8 уочава се да испитаници сматрају да је значајно да се у развоју компетенција за рад са потенцијално даровитом децом уведу едукативне радионице из различитих домена даровитости, као и ангажовање стручних сарадника и рад у тиму. Такође се појавио и предлог да се у Високим школама за образовање васпитача уведу предмети који би помогли будућим васпитачима да препознају потенцијално даровито дете у групи.

Табела 9. Процена заступљености и врста проблема са којом се васпитачи сусрећу приликом препознавања потенцијално даровитог детета

<i>Проблеми са којима се сусрећу васпитачи приликом препознавања потенцијално даровитог детета</i>	ф	%
<i>Услови рада, прекомерне групе</i>	6	100%
<i>Лоша сарадња са стручном службом</i>	6	100%
<i>Недовољно осмишљених стручних скупова којим би се едуковали васпитачи да препознају потенцијалну даровитост</i>	5	83,33%
<i>Лоша сарадња са колегама васпитачима</i>	5	83,33%
<i>Недовољно литературе на тему даровитости</i>	4	66,67%
<i>Недовољна едукација будућих васпитача на дату тему у Високим школама за образовање васпитача</i>	2	33,33%

Резултати у Табели 9 показују да највећи број васпитача наводи као проблем за препознавање потенцијално даровите деце 100% услове рада, прекомерне групе и лошу сарадњу са стручном службом. Најмањи број испитаника 33,33% сматра да је проблем недовољна едукација будућих васпитача на дату тему у Високим школама за образовање васпитача.

6. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА

Једна од претпоставки овог рада, а уједно и једна од хипотеза је та да васпитачи имају недовољно знања о даровитости да би адекватно препознали потенцијалну даровитост на предшколском узрасту. На темељу добијених резултата закључујем како је ова хипотеза потврђена. Васпитачи независно од пола, година стажа и степена образовања имају позитиван став у вези спремности да се континуирано усавршавају у овој области. Свима је едукација васпитача, како будућих, тако и оних који су у радном односу веома битна и да има знања о идентификацији потенцијално даровитог детета стечена у току редовних студија нису довољна. Како едукација за рад са даровитом децом углавном нема, васпитачи су препуштени сами себи и доступној литератури, што је и више него недовољно. Из истраживања смо могли да уочимо да ни предшколска установа у којој васпитачи раде, по мишљењу васпитача из контролне и експерименталне групе, организују недовољно семинара, стручних скупова или едукативних радионица на ову тему.

У овом раду се истраживало и да ли едукација и сензибилизација васпитача доприноси успешнијем препознавању потенцијално даровите деце. На темељу добијених резултата закључујем да је ова хипотеза је потврђена. Васпитачи из обе групе се слажу да се даровита деца разликују од остале деце по томе што раде ствари брже, боље и више. Рад са оваквом децом у нашим васпитно образовним установама није једноставан зато што нема довољно едукативних програма за васпитаче, као ни доступне литературе, од васпитача се очекује да њихов рад са потенцијално даровитом децом има индивидуални приступ, што је немогуће због прекобројног броја уписане деце, недовољно добре сарадње са колегиницама, али и стручном службом у вртићу.

Да би васпитач одговорио на захтеве, да препозна потребе сваког детета понаособ, да створи одговарајући амбијент којим покреће децу на истраживање, да развије осећања разумевања и прихватање деце онаквим каква јесу, васпитач мора да буде едукован и обучен за рад у инклузивном окружењу, како би се и он сам осећао сигурно и самоуверено. За рад са децом различитих способности и функционалних нивоа, васпитач, кроз своје радно искуство, треба да стекне одређене облике сензибилности који ће му касније осигурати лакше сналажење и квалитетнију интеракцију са потенцијално даровитом децом, али и са осталом децом из групе.

Добро познавање индивидуалних способности, интересовања и других карактеристика потенцијално даровите деце чини предуслов квалитетног васпитно образовног рада. Закључци овог истраживања сугеришу да васпитачи имају позитиван став о значају стручног усавршавања за рад са потенцијално даровитом децом и да показују спремност да се у будућности стручно усавршавају о овој области.

7. ЗАКЉУЧАК

Овим истраживањем желели смо да сазнамо колико васпитачи знају о даровитости деце на раном узрасту и са којим се све проблемима суочавају у раду са потенцијално даровитом децом као и колико додатна едукација може да помогне васпитачима да лакше препознају потенцијално даровито дете. Васпитачима је потребно поред осталих знања, боље упознавање са феноменом даровитости, као и оспособљавање за идентификовање даровитих и рад са њима. Васпитачи из узорка овог истраживања слажу се да треба да се унапреди иницијално образовање васпитача кроз увођење више предмета и садржаја из области даровитости, како би се студенти – будући васпитачи адекватно припремили за рад са потенцијално даровитом децом, чиме је потврђена прва хипотеза да васпитачи немају довољно знања о даровитости да би адекватно препознали потенцијалну даровитост на раном узрасту. Након четворосатне едукативне радионице уочавамо да васпитачи боље могу да препознају особине даровите деце и да боље разумеју њихове потребе чиме је потврђена и друга хипотеза. Васпитачи из обе групе наглашавају да им је потребна боља сарадња са стручном службом и колегиницама које су имале позитивна искуства у раду са даровитом децом, као и тимски рад у оквиру установе. Такође им је потребна едукација да креирају активности у оквиру индивидуализације. Добијени подаци нам указују да је васпитачима потребно стицање сазнања о методама, техникама и инструментима за идентификацију даровитих као и развијање компетенција за рад са потенцијално даровитом децом.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1.

Упитник за васпитаче

Поштоване колегинице и колеге,

Пред вама се налази упитник који се односи на оспособљеност васпитача да препозна потенцијалну даровитост код деце предшколског узраста. Овај упитник је анониман и сви прикупљени подаци ће се користити искључиво у научно-истраживачке сврхе, тј. за израду Мастер рада. Молим вас да одговорите на питања искрено тако што ћете заокружити један од понуђених одговора који сматрате тачним.

ОПШТА ПИТАЊА

1. ПОЛ

- а) Мушки
- б) Женски

2. Колико дуго радите у предшколској установи?

- а) 1-5 година
- б) 6-10 година
- в) 11-20 година
- г) више од 20 година

3. Ниво завршених студија

- а) виши степен образовања
- б) основне академске студије првог степена
- в) специјалистичке студије
- г) мастер студије

4. Да ли сматрате да је важно стално стручно усавршавање васпитача?

а) да, веома је важно

б) делимично је важно

в) не, сматрам да није важно

5. У процес стручног усавршавања треба укључити што више теоријских предавања?(Заокружите један одговор)

а) Слажем се

б) делимично се слажем

ц) не слажем се

6. У процес стручног усавршавања треба укључити што више примера из праксе како бисмо лакше препознали потенцијално даровито дете?

а) Слажем се

б) делимично се слажем

ц) не слажем се

7. Процените квалитет едукације у досадашњем раду о даровитости и о даровитој деци

Тврдња	У потпуности се слажем fi %	Не могу се одлучити fi %	Уопште се не слажем fi %
Досадашње образовање ме је квалитетно припремило за рад са потенцијално даровитом децом			
Сматрам да ми је потребно још додатних едукација (семинари, курс...) за стицање компетенција за рад са потенцијално даровитом децом			
Сматрам да сам довољно компетентна да учествујем у процесу идентификације потенцијалне даровитости.			

Сматрам да физичко окружење, простор у коме деца бораве , подстичу већу могућност да препознам потенцијално даровито дете			
Сматрам да захваљујући компетенцијама које поседујем могу сама да израдим инструмент за препознавање потенцијално даровитог детета			

8. Када се ради о даровитој деци , на који начин се најчешће усавршаваате?

а) Самостално помоћу литературе

б) Уз помоћ стручних сарадника

в) На стручним скуповима

г) На други начин. Наведите који _____

9. На колико стручних скупова везаних за рад са даровитом децом сте присуствовали у последњих годину дана?

а) до 3

б) више од 3 (наведите колико) _____

в) нисам присуствовала на ниједном скупу

10. Колико сте стручне литературе (књига, чланака...) везаних за рад са потенцијално даровитом децом прочитали у последњих шест месеци?

а) до 5

б) више од 5 (колико) _____

в) нисам прочитала ниједну референцу везану за рад са даровитом децом

11. Колико предшколска установа у којој радите омогућава стручно усавршавање о потенцијалној даровитости код деце?

А) у већој мери

Б) врло мало

Ц) нимало

12. У којој мери се у вашој предшколској установи поред редовног васпитно-образовног рада потенцијално даровитој деци нуде обогаћени програми?

А) у већој мери

Б) врло мало

Ц) нимало

13. Да ли сте у свом досадашњем раду препознали и идентификовали потенцијално даровито дете?

А) да

Б) не

14. Наведите број даровите деце са којима сте имали искуства у досадашњем раду _____

15. Са ким најчешће сарађујете у организовању рада са потенцијално даровитом децом?

а) са педагогом

б) са психологом

в) рад организујем самостално

г) не радим са даровитом децом, јер нисам довољно компетентна да их препознам

д) Са неким другим- наведите _____

16. Наведите особине по којима се потенцијално даровито дете разликује од својих вршњака:

17. Процена заступљености и врста проблема са којом се васпитачи сусрећу приликом препознавања потенцијално даровитог детета

Тврдња	У	Не могу	Уопште се не
--------	---	---------	--------------

	потпуности се слажем	се одлучити	слажем
Недовољна едукација будућних васпитача на дату тему у Високим школама за образовање васпитача			
Недовољно осмишљених стручних скупова којим би се едуковали васпитачи да препознају потенцијалну даровитост			
Недовољно литературе на тему даровитости			
Лоша сарадња са колегама васпитачима			
Услови рада, прекомерне групе			
Лоша сарадња са стручном службом			

18. По Вашем мишљењу, да би васпитач био ефикаснији у препознавању потенцијалне даровитости код деце потребно је :

Прилог 2.

РАДИОНИЦА ЗА ВАСПИТАЧЕ – ПРЕПОЗНАВАЊЕ ПОТЕНЦИЈАЛНО ДАРОВИТОГ ДЕТЕТА У ВРТИЋУ

Наш циљ је да помоћу ове радионице укажемо учесницима на њихове личне снаге- како да их препознају, јачају и користе, како би лакше препознали и помогли деци да развијају своје снаге и потенцијале које свако дете у себи носи.

Уводни део: Активност 1. : „Именоиграрије“

У уводном делу желимо да сваки учесник представи себе тако што ће размислити, а касније и написати на папирићу „Зашто сам посебан/посебна?“ „Који су моји таленти?“ и представити осталим учесницима покретом, гестом, мимиком...

Након представљања водитељ каже учесницима да свако од нас има различите особине и способности које га чине посебним. Склоп урођених особина и способности које особа поседује омогућава да у једном или више подручја постиже значајне изнадпросечне резултате јесте даровитост. Када препознамо сопствене снаге, ми смо у стању да препознамо и снаге детета, његово знање и вештине и да даље развијамо дететове потенцијале.

Главни део: Активност 2. Потенцијално даровито дете у групи

Свако знање, вештина и понашање је важно. Треба искористити да у свакодневним ситуацијама дете покаже своје потенцијале спретност, креативност, упорност, радозналост....

Водитељ дели групу на две групе и даје им исте задатке. Први задатак је да на малом папирићу напишу своје способности или интересовања. Други задатак је да водитељ да кроки детета и да учесници напишу које карактеристике имају даровита деца.

Када напишу, водитељ чита прво одговоре са стикера, а затим и одговоре који се односе на даровито дете. Упоредимо способности учесника и потенцијално даровитог детета, заокружимо исте или сличне појмове.

Водитељ: Даровита деца су она која показују или имају потенцијал да се искажу у једном или више подручја: Општа интелектуална способност, креативно мишљење, способност вође, уметничке и психомоторне способности. Они су радознали, оригинални, имају појачану жељу за усвајањем нових знања, васпитно су захтевнији од других, брже и лакше уче...

Активност 3. „Мали дечак“ -Детињство склоности и лепоте)

Поделити учеснике у две групе. Обе групе добијају унапред припремљени текст приче (по један део) и задатак да га прочитају и представе како им највише одговара(да га одлуме, нацртају, плешу...) али да суштина поруке буде јасна другој групи, којој није познат тај део приче.

После презентације водимо учеснике кроз сопствена искуства и сећања на детињство.Наводимо учеснике радионице да буду сада дечак или девојчица у реалном животу. Сетите се шта вас је одушевљавало, чиме сте као дете волели да се бавите...? Чиме се од тога што сте навели сада бавите?

Учесници пишу одговоре, а затим их питамо ко је препознао и како је неговао њихове способности.

Водитељ говори о улози васпитача када препозна даровито дете. Васпитач треба да ствара пријатну атмосферу, да охрабри дете да поставља питања, да се избором задатака које даје детету развија креативност и даровитост, да се на разне начине едукује , помоћу семинара, књига...о препознавању и раду са даровитом децом итд.

Активност 4. „Ходање у туђим ципелама“

Водитељ позива учеснике да замисле неко потенцијално даровито дете које познају. Да се сете његових особина и способности које га чине даровитим и да га опишу колегиници поред себе у првом лицу једнине.

Разговарамо да ли дететове описане способности добијају више на значају када их „преузмемо“ јер смо их препознали? Како се осећамо након „ходања у дететовим ципелама?“

На крају свако има задатак да напише утиске о данашњим активностима.

Мали дечак

Једном је један мали дечак отишао у школу. Био је јако мали дечак.

А то је била прилично велика школа. Али, када је мали дечак открио да може да уђе у своју учионицу. Право из дворишта, био је срећан.

И школа му више није изгледала. Толико велика.

Једнога јутра, када је дошао у школу, учитељица рече:

„Данас ћемо цртати.“ „Дивно!“-помислио је мали дечак. Волео је да црта.

Могоао је све да нацрта: лавове, тигрове, пилиће и краве, возове и чамце.

И извадио је бојице. И поче да црта. Али, учитељица је рекла:

„Сачекајте! Још није време да почнете!“ И чекала је док сви не буду спремни.

„Сада ћемо“-рекла је учитељица, „Да цртамо цвеће.“

„Дивно!“-помислио је мали дечак. Волео је да црта цвеће.

И почео је да црта цвеће. Ружичастим, наранџастим и плавим бојама.

Али, учитељица је рекла: „Чекајте! Показаћу вам како.“

Нацртала је цвет на табли. И – био је црвен са зеленом дршком.

„Ево!“- рекла је учитељица. „Сада можете да почнете.“

Мали дечак је гледао учитељицин цвет. Онда је погледао свој цвет.

Више му се свиђао његов цвет. Али то није рекао. Само је окренуо лист

И нацртао цвет као учитељичин. Био је црвен са зеленом дршком.

Једнога дана, када је мали дечак, потпуно сам, отворио дворишна врата,

Учитељица је рекла: „Данас ћемо правити нешто од глине.“

„Дивно!“- помислио је мали дечак. Волео је глину.

Умео је да прави све ствари од глине: змије и Снешка Белића, слонове и мишеве,

Аутомобиле и камионе. И почео је да гњечи свој грумен глине.

Али, учитељица је рекла :“Сачекајте! Још није време за почетак!“

И сачекала је да сви буду спремни.

„Сада ћемо“-рекла је учитељица, „да правимо чинију.“

„Дивно!“- помислио је мали дечак, волео је да прави чиније.

И почео је да прави чиније, Свих величина и облика.

Али, учитељица је рекла: „Чекајте! Ја ћу вам показати како се ради.“

И показала је свима како да направе једну дубоку чинију.

„Ево!- рекла је учитељица, „Сада можете да почнете.“

Мали дечак гледао је учитељицину чинију, а онда је погледао своју.

Његова му се више допадала. Али, то није рекао.

Поново је замесио велику лопту од своје глине.

И направио чинију као учитељичину. То је била дубока чинија.

Врло брзо, мали дечак је научио да чека, и да гледа.

И да све прави баш исто као учитељица, а онда, убрзо затим,

Више није знао сам да прави ствари.

Тада се догодило да се мали дечак са својом породицом

Преселио у неки други град. Мали дечак Морао је да иде у другу школу.

Та школа била је још већа него она тамо.

И нису постојала дворишна врата која су водила право до његове учионице.

Морао је да се пење уз неколико степеника и да иде дугим ходником

Да би стигао до своје учионице.

И баш првог дана када је ту стигао, учитељица је рекла:

„Данас ћемо да цртамо.“ „Дивно!“ помислио је дечак,

И чекао да му учитељица каже шта да ради. Али, учитељица није ништа рекла.

Само је шетала учионицом.

Када је стигла до малог дечака, упитала је: „Зае не желиш да нацрташ велику слику?“

„Желим“- одговорио је мали дечак. „Шта да цртамо?“

„Не знам док не нацрташ“-рекла је учитељица.

„Како ћу то да нацртам?“- запитало је мали дечак.

„Како год желиш“-рекла је учитељица.

„А којом бојом?“- питао је мали дечак.

„Било којом“- рекла је учитељица.

Ако сви цртају исто и користе исте боје, како бих знала ко је који цртеж нацртао,

И чији је који?“- „Не знам“ рекао је дечак.

И почео је да црта ружичасто, наранџасто и плаво цвеће.

Волео је своју нову школу
Иако она није имала дворишна врата
Која су водила до његове учионице!

Хелен Е. Баркли

Из књиге „Мелем за душу“

Потенцијална даровитост деце

Вероватно сте више пута чули или коментарисали да је неко дете „јакко паметно“, „зна брже и боље“, „све схвата“ итд. Често се под тим описима крије појам потенцијалне даровитости код деце. Али, шта је то заправо потенцијална даровитост?

Постоје различите теорије даровитости и даровитог понашања, али психолог Renzulli (1978) је истакао тропрстенасту теорију даровитог понашања: за појаву даровитог понашања је потребно да особа исказује интелектуалне способности, да је предан задатку који обавља и да је креативан.

У вртићу ми код све деце подстичемо исти и квалитетно васпитање и образовање и зато подстичемо све три саставнице даровитости код деце. Али, код неке деце учавачемо да брже и лакше напредују од вршњака. Та деца се разликују по својим урођеним способностима. Таква деца су успешнија од својих вршњака у једној или више набројаних домена:

- Интелектуална
- Креативна
- Социјална
- Перцептивна
- Мишићна
- Моторна контрола.

Деца која показују овакве карактеристике потребно је препознати и усмеравати.

Шта у вртићу радимо?

1. Идентификујемо потенцијано даровиту децу
 - Васпитачи у сарадњи са стручним тимом (помоћу чек листи или на темељу сопствених опажања)процењују која би деца могла бити потенцијално даровита
 - Стручни сарадник психолог затим ради психолошку процену: разговор са дететом, тестирање когнитивних способности и процена личности детета
 - По потреби сарађујемо са локалним институцијама које се баве питањем даровитости
2. Информираемо родитеље да је њихово дете потенцијално даровито
3. Пишемо индивидуализовани васпитно-образовни програм (ИОП)
4. С потенцијално даровитим дететом се у склопу редовног целодневног програма вртића ради на остваривању исхода одређених ИОП-ом

- Кроз коришћење различитих метода учења и подучавања у складу са дететовим интересовањима и потребама.

5. Чланови стручног тима раде с дететом индивидуално или у групи на јачању његових компетенција

- Посебан нагласак стављамо на креативност и социо емоционални развој деце
6. Сарађујемо с родитељима и пружамо им стручну подршку
7. Учимо и растемо уз сву, па и потенцијално даровиту децу.

Знаци даровитости

Даровитост се може препознати од првих месеци живота. Даровита деца брже развијају визуелну перцепцију, крупну и фину моторику, брже решавају неке проблеме....

Она брже усвајају језик (брже проговарају), имају богатији речник, лако уче нове речи, брже причају, користе дуже реченице и сложеније граматичке облике, пре школе науче да читају, стално постављају питања о ономе што виде или чују.

Оно што је карактеристично за даровиту децу јесте логичко мишљење-повезивање онога што су чули или видели са претходним искуством. Лако баратају бројевима и релацијама међу њима.

Даровита деца као и остала деца воле да уче и имају ту природну потребу да стално нешто истражују и сазнају, али је та потреба код даровитих већа.

Даровита деца имају и висок ниво енергије, могу стално да се крећу, причају, питају, истражују...Моторички су спретни.

Немају велику потребу за сном- могу да спавају мање од осам сати. Даровити су упорни, имају осећај за хумор, преиспитују правила и ризикују.

С друге стране, даровита деца су чешће емоционално напетија него друга деца. Могу бити осетљивија и емпатичнија.

Препоруке за подстицање даровитости

- Подстичите интеракцију са децом истог узраста и сличних интересовања
- Проширите постојећа интересовања а дете нека одабере подручје занимања, а ви га усмеравајте према сврховитим активностима

- Јасно дефинишите очекивања и границе понашања

ЕВАЛУЦИОНИ ЛИСТ НАКОН РАДИОНИЦЕ

Поштоване колегинице и колеге,

Пред вама се налази евалуциони лист којим имамо за циљ да кроз евалуацију покушамо да добијемо одговор на питање да ли су васпитачи довољно оспособљени да препознају даровито дете. Овај евалуциони лист је анониман и сви прикупљени подаци ће се користити искључиво у научно-истраживачке сврхе, тј. за израду Мастер рада. Молим

вас да одговорите на питања искрено тако што ћете заокружити један од понуђених одговора који сматрате тачним или дописати ваше мишљење о својим компетенцијама за рад са потенцијално даровитом децом.

ОПШТИ ПОДАЦИ

1. ПОЛ

а) Мушки

б) Женски

2. Колико дуго радите у предшколској установи?

а) 1-5 година

б) 6-10 година

в) 11-20 година

г) више од 20 година

3. Ниво завршених студија

а) виши степен образовања

б) основне академске студије првог степена

в) специјалистичке студије

г) мастер студије

КОМПЕТЕНЦИЈЕ ВАСПИТАЧА

3. Колико често сте се у досадашњем раду сусрели са потенцијално даровитом децом?

	никад	ретко	понекад	Често

4. Сматрате ли да сте довољно компетентни за рад са потенцијално даровитом децом?

	Да	Не
--	----	----

5. Ако је Ваш одговор НЕ, молимо Вас да напишете зашто сматрате да нисте довољно компетентни за рад са потенцијално даровитом децом _____

6. Набројите које особине поседује потенцијално даровито дете:

7. По Вашем мишљењу, да би васпитач био ефикаснији у препознавању потенцијалне даровитости код деце потребно је :

Хвала на сарадњи

ЛИТЕРАТУРА

Алтарас, А. (2016). *Образовање ученика изузетних способности: научне основе и смернице за школску праксу*. Београд: Народна библиотека Србије.

Galton, F. (1896). *Hereditary Genius: An Inquiry into its Laws and consequences*. London: Macmillan and co. and New York

Gardner, H. (1983). *Frame of mind: Theory of Multiple Intelligences*. London: Paladin Books

Гојков, Г. (2004). Стратегија подстицања даровитости, Вршац: Виша школа за образовање васпитача.

Године узлета: Основе програма предшколског васпитања и образовања. (2019). Београд: Просветни преглед: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Ђорђевић, Б. (1979). *Индивидуализација васпитања даровитих*. Београд: Просвета.

Ђорђевић, Б. (1999). *Образовање и васпитање даровитих*. Нови Сад: Педагошка стварност.

Ђорђевић, Ј., Ђорђевић, Б. (2016). *Природа даровитости и подстицање развоја*. САО Београд.

Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb: Školske novine.

Максић, С. (1993). *Како препознати даровитог ученика*. Београд: Институт за педагошка истраживања.

Максић, С. (1998). *Идентификација даровитих ученика*. Београд: Настава и васпитање

Максић, С. (2006). *Подстицање креативности у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.

Мудринић, Д., Мандић, И. (2020). Како изгледа вртић за потенцијално даровито и креативно дете. У:Л. Маринковић(ур), *Потенцијална даровитост код деце предшколског узраста-Унапређивање компетенција васпитача за препознавање и подстицање креативности и даровитости* (стр 18,стр 87). Нови Сад: Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Нови Сад.

Надић, С. (2000). Друштвене и научне претпоставке рада са даровитима. Учитељ, бр. 69, Београд: Савез учитеља Републике Србије.

Николић, М. (2017). Компетенције васпитача за рад са даровитом децом. Иновације у настави, XXX, 2017/1, (стр.43-54).

Правилник о стандардима компетенција за професију васпитача и његовог професионалног развоја (2020) Закон о основама система образовања и васпитања. „Службени гласник РС“бр. 88/17 и 27/18-др.закон)

Rensulli, J.S. Reis (1985). *The Schoolwide enrichment model*, Creative Learning Press, Inc.Mansfield Center.

Sternberg, R.J. (1986). *A triarchic theorz of intelectual giftedness*,in :R.J. Sternberg,&J.E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness*, Cambridge: Cambridge University Press.

Terman, L.M. (1925) *Mental and Psyhical Traits of a Thousand Gifted Children*. Genetic Studies of Genius. Volume 1, Stanford University Press, Stanford.

Фатовић-Николић, Ј., Терзић, Ј. (2022). Потенцијална даровитост и креативност код деце предшколског узраста, Нови Сад, Менторска публикација (стр. 58)

Хјузак, М. (2006). *Даровитост, талент и креативност у одгојном процесу. Одгојне знаности*, Вол.8,289-300

Cvetković Lay, J. Sekulić Majures, A. (1998). *Даровито је, шта ћу с њим?* Загреб: Алинеја.

Cvetković Lay, J. (2002). *Ја хоћу и могу више*. Загреб, Алинеја.

Cvetković Lay, J. Sekulić Majures, A. (2008). *Даровито је, шта ћу с њим?* Приручник за одгој и образовање даровите дјеце предшколске доби, Загреб: Алинеја – Центар „Бистрић“.

Čudina - Obradović, M. (1990). *Надареност: разумевање, препознавање, развијање*. Загреб: Школска књига.

